

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תוכב"א

סעודה שלישית

פנחס תשב"ז (חלק א)

הוא דתן ואבירם אשר הצו על משה ועל אהרן

- למה הוצרך לחשוב מי הם דתן ואבירם, אשר הצו על משה ואהרן •
- רי"ף בעין יעקב: דתן ואבירם הם זה לעומת זה נגד משה ואהרן • ילקוט
- ראובני בשם ספר התמונה: כל הרשעים שבכל הדורות, באים משורש
- דתן ואבירם • כשאין בדור בחינת משה ואהרן באתגליא, אז הרשעים
- עומדים ח"ו נגד הקב"ה בעצמו • עלת תמיד העשיה בחר סיני.
- במדרש: מצות קריאת שמע וישראל בבוקר ובערב הוא במקום ותמורת
- קרבנות תמיד • בקריאת שמע מקבלים על עצמן אנכי ולא יהיה לך
- ששמענו מפי הגבורה ונשרש מזה כח האמונה בלבות ישראל • ביאור
- למה הקריב משה את משפט בנות צלפחד לפני ה' • ישמח משה: צורך
- השתי בתי מקדשות, עבור הכנה לבנין בית המקדש השלישי •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ב לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

הקונטרסים שיצאו בשנים שעברו אין רשות להעתיקם ולהפיצם ושאף לא יעשו עֲקֻלָּה, וכבר נאמר ואל תשפן באהליך עֲקֻלָּה (איוב יא יד).

צו מנרב זיין לרגל א' שמחה אָדער א' יאַרצייט רופט: 1-718-388-5519

לשון קדשו - קונטרס רמז-א (34 מינוט מתוך 76) זייער קלאָר * * * *

לשון קדשו - קונטרס רמז-א

קול אוצר יהודה
ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-333419
16→4→827.1

ארץ ישראל: 072-3275205
קאנאדא: 438-797-0770
ענגלאנד: 0330-350-3110
פעקס: 718-650-2970

לשון קדשו צענטראלע נומער:

929-522-1515

דרוק 1 צו הערן די רעקארדינגס: דערנאך **246**
פאר הערות דרוק 3

צו מנרב זיין דורב'ן טעלעפאן (דאָנערי): **845-366-2793 #1700**

• מזל טוב •

הר"ר שמעון דייטש הי"ו

לרגל אירוסין בנו החתן משה לייב נ"י

עב"ג בת הר"ר יואל שווארץ הי"ו (בהרב מיכאל יוסף)

הר"ר זלמן גליק הי"ו

לרגל אירוסין בתו - עב"ג החתן יודא ארי' נ"י

בן הר"ר יואל ברייער הי"ו (בהרב יעקב הערש)

הר"ר יוסף יוזפא לאנדא הי"ו

לרגל הולדת בתו למזל טוב

הר"ר נפתלי הערש וויינשטאק הי"ו

לרגל אירוסין בתו - עב"ג החתן שמואל נ"י

בן הר"ר חיים יוסף שטערן הי"ו

זכות וברכת רביה"ק זי"ע יחול על ראשם, שיזכו לרוות רב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בשפע רב עד בלי די

• יהם יעלו לזכרון •

הרה"ח המפואר

רבי טובי' גדלי' ז"ל פליישמאן

בן הרה"ח ר' ישראל ז"ל

מק"ק קליינווארדיין יצ"ו ושם מנו"כ

נפטר כ"ג תמוז תש"א לפ"ק

הרה"ח היקר, קיבל את כל אדם בסבר פנים יפות,

בימי הזעם מסר נפשו לשמירת תורה ומצוות,

החזיק תלמידי חכמים בסתר ובדרך כבוד,

בנה והקים עולמות של תורה למוסדות רביה"ק זי"ע

הרה"ח רבי דוד ז"ל ברעכער

ב"ר אשר הכהן ז"ל

נפטר כ"ה תמוז תשס"ח לפ"ק

לע"נ הר"ר קלונימוס (קלמן) ב"ר מרדכי אהרן ז"ל

KolSatmar.com

כד

קושיזות ודקדוקים בפסוק הוא דתן ואבירם

קושיא יט

וועל מיר גיין ווייטער [בהמשך הפרשה].

ווייטער הייבט זיך אָן ביי די פקודים [שצוה הקב"ה למנות את ישראל].

ער רעכנט אויס די משפחות, ברענגט ער יעדן, אפילו מִשְׁפַּחַת הַקֹּהֲנִי (כו, נח),

אַלעס ברענגט ער אין פסוק.

ווען ס'קומט צו דתן ואבירם'ן שטעלט ער אַראָפּ אַן עקסטערן פסוק (שם, ט), אַ

גאַנצן פסוק [וואָס] ער רעדט פון דתן ואבירם. אליאב איז געבוירן געוואָרן ביי [שבט]

ראובן, וּבְנֵי אֱלִיָּאב נִמְוָאֵל וְדָתָן וְאַבִּירָם, הוא דתן ואבירם, אֲשֶׁר הָצוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל

אַהֲרֹן [בַּעֲדַת קֹרַח] בְּהַצֹּתָם עַל ה'.

כה

הלא כבר ידוע בתורה מי הם דתן ואבירם, ולמה הוצרך לחשוב כאן

באורך מי הם דתן ואבירם, ושהם הצו בעדת קרח על משה ואהרן

(ט) קודם וואָס מאַכט ער עפעס אַזאַ געברויך דירעקט [פון דתן ואבירם], לאיזה

צורך [האריך הכתוב בהם], מ'האָט דען נישט געוואוסט שוין [ווער זיי זענען], מ'ווייט דאָך

וואָס דתן ואבירם האָבן געטון, ס'שטייט דאָך [שוין] אין די פרשה פון קרח'ן, קומט

מיר עפעס דאָ דערציילן דער פסוק מ'זאָל וויסן דאָס איז די דתן ואבירם' וואָס איך

האָב דאָ געזאָגט, [הם אֲשֶׁר הָצוּ בַּעֲדַת קֹרַח].

נו וואָס איז אַ נפקא מינה צי די, צי יענע. טרעפט מען דען אין פסוק צוויי ערליי

דתן ואבירם'ס, ס'איז דאָך נישט געווען [צוויי], וואָס איז אַ נפקא מינה.

מ'נייט זיך צו פאַרענטפערן^א, [אַבער] ס'איז שווער [למה הוצרך להאריך כל כך בדבר

ידוע].

כו

קושיא כ

וחכמינו ז"ל דרשו, הוא דתן ואבירם, הם ברשעים מתחילתן ועד סופן. וגם בזה צריך ביאור מה בא להודיענו

בזה, והלא אנו רואין שהיו רשעים עוד מתחילתן, כמו שמצינו בפרשת שמות ובשלה, וכן עד סופן, כמו שמצינו

בפרשת קרח

אין די גמרא^ב און אין מדרש' שטייט, כל מקום שנאמר "הוא" איז טייטש

[מתחלתו ועד סופן], - רש"י^ג ברענגט עס אויך צי, - הוא [במעמדו מתחלתו ועד סופן] או הם

^א עיין בזה ברמב"ן ובאור החיים הק', מה שנדחקו מה בא הכתוב להודיע כאן. - וז"ל האור החיים הק' בקושייתו: הוא דתן ואבירם וגו'. צריך לדעת מה בא ללמדנו במאמר זה. ואם להודיע כי הן הנה האמורים במעשה קרח, דבר פשוט הוא שאין לטעות שהיו דתן ואבירם אחרים, בני אליאב אחר. ועוד מעיקרא לא היה לו להזכירם, והיו כלא היו, כשאר המשפחות שספו תמו ולא נמנו. עוד למה האריך בדברים אלו, אֲשֶׁר הָצוּ וגו', בְּהַצֹּתָם עַל ה'.

^ב בגמרא מגילה (יא): 'הוא' אֲחֻשְׁרוּשׁ (אסתר א, א), הוא ברשעו מתחילתו ועד סופן. הוא עֶשָׂו (וישלה לו, מג), הוא ברשעו מתחילתו ועד סופן. 'הוא' דתן ואבירם, הן ברשעו מתחילתו ועד סופן. הוא הַמֶּלֶךְ אֲחִיז (דברי הימים ב', כה), הוא ברשעו מתחילתו ועד סופן. אַבְרָהָם הוא אַבְרָהָם (שם א', כז), הוא 'בצדקו' מתחילתו ועד סופן. הוא אֶהְרֹן וְמֹשֶׁה (וארא ו, כו), הן בצדקו מתחילתו ועד סופן. וְדָוִד הוּא הַקֵּטָן (שמואל א', יז, יד), הוא בקטנותו מתחילתו עד סופן, כשם שבקטנותו הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו בתורה, כך במלכותו הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו בחכמה.

במעמד מתחלתן ועד סופן, וכמו כאן בכאן דרשינן] הם דתן ואבירים, הן ברשעים מתחילתן ועד סופן, מתחילה ועד סוף זענען זיי אין זייער רשעות.

כז

(כ) נו וואָס דערציילט ער מיר, נו אָודאי [שהיו רשעים] מתחילה ועד סוף (כמבואר בכמה פסוקים, וכדלהלן).

און וואָס איז אַ נפקא מינה דאָ [להודיע זה] (וכדלעיל בקושיא יט).
[והלא ידוע] בדרך כלל, אפילו נאָך אין מַצְרִים שטייט דאָך אויך אַזוי, זענען 'זיי' דאָך נאָך געווען [די רשעים, וכדכתיב (שמות ב, יג) וְהָיָה שְׁנֵי אַנְשִׁים עֲבָרִים נָצִים, וְכָן כְּתִיב (שם ה, כ) וַיִּפְּעֻהוּ אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אֶהֱרֹן נָצִים לְקֶרְאָתָם, ודרשינן]¹ כל מקום שנאמר 'נָצִים' או 'נָצִים' אינו אלא דתן ואבירים, שטייט דאָך אַרֹּיס [שהיו רשעים מכבר 'בתחילתם'. ומשה רבינו] ער האָט דאָך אליין אַזוי געזאָגט [שקראם רשעים, כדכתיב (שם ב, שס) וַיֹּאמֶר לְרָשָׁע לָמָּה תִּהְיֶה רָשָׁע, ודרשינן 'רשע' כמות]².

און סופן ווייסט מען דאָך וואָס ס'איז געווען, זיי זענען דאָך נבלע געוואָרן.

כח

הקדמה לשוב קושיא ב-כא

במדרש רבה חושב חמשה "הוא" שנאמרו בצדיקים לטובה, וחמשה שנאמרו ברשעים לרעה. וכתב הר"ף בעין יעקב דהם זה לעומת זה, ורתן ואבירים בקליפה מכוונים לעומת משה ואהרן בקדושה

אין מדרש רבה זאָגט ער אין מגילת אסתר¹, 'הוא' רעכנט ער פינף, ס'איז דאָ פינף מאָל [לטובה], פינף איז לטובה און פינף מאָל לרעה. ס'שטייט 'הוא' ביי משה ואהרן און ביי אברהם², ער רעכנט דאָרט פינף.
און ער זאָגט דער רי"ף אין עין יעקב³ - [דאָרט וואו] די גמרא ברענגט אויך צי דעם

² ברש"י וארא (ו, כז): הוא משה ואהרן. הם בשליחותם ובצדקתם מתחלה ועד סוף. ○ וברש"י אסתר (א, א): הוא אַחֲשֵׁרוּשׁ. הוא ברשעו מתחלתו ועד סופו.

¹ בגמרא נדרים (סד:): א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, כל מקום שנאמר נָצִים ונָצִים, אינן אלא דתן ואבירים.

² בתנחומא שמות (סימן י'): וַיֵּצֵא בְיָמֵינוּ שְׁנֵי וְהָיָה שְׁנֵי אַנְשִׁים עֲבָרִים נָצִים. מי היו, דתן ואבירים, והם שאמרו נִתְּנָה רֹאשׁ וְנִשְׁוּבָה מַצְרִימָה, והן שהמירו על ים סוף, והן שהותירו מן הקץ, דכתיב וַיֹּתְרוּ אַנְשִׁים מִמֶּנּוּ עַד בָּקָר (בשלח טז, כ) והם שִׁינְאוּ לִלְקֹט וְלֹא מִצְאוּ (שם, כז), והם היו במחלקתו של קרח, שנאמר וַתֵּן וְאַבְיָרִים, שהן עמדו ברשעתן מתחלה ועד סוף. וַיֹּאמֶר לְרָשָׁע לָמָּה תִּהְיֶה רָשָׁע, למה תכה 'רשע' כמותך'. [וכן הוא בשמות רבה (א, כט)].

³ באסתר רבה (א, ב): הוא חמשה לרעה, וחמשה לטובה. חמשה לרעה, הוא הָיָה גִבּוֹר צִיד (נח י, ט), הוא עֶשָׂו אָבִי אָדָם (וישאל לו, מג), הוא דָּתָן וְאַבְרָם, הוא הַמֶּלֶךְ אֶחָז, הוא אַחֲשֵׁרוּשׁ. חמשה לטובה, אָבִירִים הוא אַבְרָהָם, הוא אֶהֱרֹן וּמֹשֶׁה, וַיְדוּד הוא הַקָּטָן, הוא יִתְחַקֵּהוּ (דברי הימים ב' לב, יב), הוא עֶזְרָא עֶלְיָה מִבְּבֶל (עזרא ז, ו) ○ ר' ברכיה בשם רבנן דתמן, אית לן חד דטב מכולהון, הוא ה' אֶלְקִינוּ בְּכָל הָאָרֶץ מִשְׁפָּטֵי (תהלים קה, ז), שמדת רחמיו לעולם. [ועיין ברברי רבינו ליהלן באות קיח].

¹ בר"ף על העין יעקב (מגילה שם): במדרש אמרו חכז"ל "הוא" חמשה הוא לטובה וחמשה לרעה וכו'. ויש לדקדק מה באו לחדש שיש חמשה 'הוא' לרעה וחמשה לטובה. אמנם הכוונה כי גם את זה לעומת זה עשה אלקים (קהלת ז, יד), ונמרו הרשע שהטריד העולם על יושביו וימורדו בהקב"ה, עמד כנגדו אברהם שהקריא שמו של הקב"ה. וכנגד עשו הרשע שכתוב בו (תולדות כה, כה) וַיֵּצֵא הָרֹאשׁוֹן אֲדָמוֹנִי, עמד דָּוִד הוא הַקָּטָן שנאמר בו (שמואל א' טז, יב) וְהָיָה אֲדָמוֹנִי עִם יָפֶה עֵינָיו. וכנגד דתן ואבירים, עמדו משה ואהרן בצדקתם. וכנגד אחז הרשע שאחז בתי כנסיות ובתי מדרשות, עמד חזקיהו שהיה מרביץ תורה. וכנגד אַחֲשֵׁרוּשׁ שביטל בנין בית המקדש, עמד עזרא שכנה בית המקדש.

מדרש - אז דתן ואבירים איז געווען 'זה לעמת זה' אקעגן משה ואהרן. [דער] הוא דתן ואבירים און [דער] הוא משה ואהרן, [דאס איז] זה לעמת זה עשה אלקים, זיי [משה ואהרן] זענען געווען אין די קדושה, און די [דתן ואבירים] זענען געווען אין די קליפה".

כט

קושיא כא

להבין כפל הלשון שבפסוק, אשר הצו על משה ואהרן, בהצתם על ה'

(כא) נאָר מ'דאַרף [נאָך] פאַרשטיין דעם פסוק אויך. ס'שטייט עפעס צוויי זאכן, אָשר הצו - [פירש"י] את ישראל - על משה ואהרן, און בהצתם על ה'.

[דאַרף מען פאַרשטיין] וואָס עפעס אָן אריכות, אַ טאַפלט לשון, אָשר הצו איז גענוג, אָדער הצו, אָדער בהצתם, וואָס איז דען אַ נפקא מינה.

ל

נאָר אין פסוק שטייט קודם על משה ואהרן, און דערנאָך שטייט על ה'. און רש"י טייטשט דאָך פאַרדעם, אָשר הצו איז "את ישראל" [על משה], און בהצתם "את העם" איז על ה'. עפעס מאַכט ער פון דעם צוויי זאכן.

לא

די גמרא לערנט דאָך אַרויס^ט פון דאַנעט, אז ווער ס'איז מחתרף אויף די גדולי ישראל, איז אזוי ווי על ה'. דאָס איז איינס, על משה ואהרן, און על ה', ווייל זיי זענען געווען דער מקור התורה.

די גמרא דרינגט זיך אויף [ממ"ש] הוא דתן ואבירים וגו' אז זיי קריגן על ה', ווייל ס'שטייט ביי זיי על ה' [לאחר שנאמר על משה ואהרן, ללמדנו כי] ס'איז די זעלבע וואָס משה ואהרן. [ולפי דרש זה מיושב כפל הלשון באומרו על משה ואהרן, ושוב אמר על ה'].

לב

אָבער [אכתי קשה] פאַרוואָס שטייט עס טאַפלט צוויי מאָל [דער לשון הצייה], אָן איבעריגער [לשון], נאָכאַמאָל בהצתם.

און [גם ברש"י צ"ב], דאָ שטייט [ברש"י אשר הצו אַת] ישְׂרָאֵל, און דאָ שטייט [בהצותם] אַת הָעָם'.

[דאָס] דאַרף אַלעס פֿשֵׁט ..

^ח ועיין בילקוט שמעוני שלח (רמו תשמג): ויאמרו איש אל אחיו נתנה ראש ונשוכה מצרִימה וגו' (שלא יד, ד), נמנו ישראל במדבר למנות דתן במקום משה, ואבירים נמי במקומו של אהרן, שנאמר נתנה ראש ונשוכה וגו', הוי ויקנאו למשה במחנה לאהרן קדוש ה' (תהלים קו, טז), ומה גרמו לעצמם, ותפתח ארץ ותבלע דתן וגו' (שם, יז).

^ט בגמרא סנהדרין (ק): אמר רב חסדא, כל החולק על רבו [פירש"י חולק על ישיבתו (עי' ברכות כז:)], כחולק על השכינה, שנאמר בהצתם על ה', [אשר הצו על משה ועל אהרן בעדת קרח, בהצתם על ה', מעלה עליהם הכתוב כאילו היו חולקים כלפי שכינה]. אמר רבי חמא ברבי חנינא, כל העושה מריבה עם רבו [תגר וקטטה, לפטפט נגדו בדברים] כעושה עם שכינה, שנאמר (חקת כ, יג) הָמָּה מִי מִרִיבָה אֲשֶׁר רָבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת ה'. אמר רבי חנינא בר פפא, כל המתרעם על רבו [אומר על רבו שנוהג לו מדה כבושה ומדת אכזרית], כאילו מתרעם על השכינה, שנאמר (בשלח טז, ח) לא עלינו תלנתיכם כי על ה'. אמר רבי אבהו, כל המהרהר אחר רבו [מחפה עליו דברים], כאילו מהרהר אחר שכינה, שנאמר (חקת כא, ה) וידבר העם באלקים ובמשה.

לג

קושיזות ודקדוקים בפרשת נחלות ובנות צלפחד

קושיא כב

לאמיר זען ווייטער.

ס'קומט נאך [לאחר זה] די פרשה [פון] **לְאַלֶּה תְּחַלֵּק הָאָרֶץ בְּנַחֲלָה בְּמִסְפַּר שְׁמוֹת, לְרֵב תִּרְבֶּה נַחֲלָתוֹ וְלַמַּעַט תִּמְעִיט נַחֲלָתוֹ.**

לד

להבין למה התחיל בלשון נסתר, **לְאַלֶּה 'תְּחַלֵּק' הָאָרֶץ.**
ומסיים בלשון נוכח, **לְרֵב 'תִּרְבֶּה' נַחֲלָתוֹ וְלַמַּעַט 'תִּמְעִיט'**

(כב) זעט מען אזוי אין די פסוקים, ער שמועסט בלשון נוכח, **תִּרְבֶּה, תִּמְעִיט,** דער בורא כל עולמים האָט אָנגעזאָגט משה רבינו'ן וואָס מ'זאָל טון. [אַבער] ביי תְּחַלֵּק הָאָרֶץ זאָגט ער נישט [בלשון נוכח, נאָר] **לְאַלֶּה 'תְּחַלֵּק' הָאָרֶץ** [לשון נסתר ונפעל, ס'זאָל צוטיילט ווערן], דאָ שטייט נאָר תְּחַלֵּק, שטייט נישט **לְאַלֶּה תְּחַלֵּק,** 'זאָלסט צוטיילן', אזוי ווי ער זאָגט **לְרֵב 'תִּרְבֶּה' וְלַמַּעַט 'תִּמְעִיט'** בלשון נוכח. דאָ שטייט עפעס לשון נסתר, **לְאַלֶּה פֶּאָר די תְּחַלֵּק 'זאָל צוטיילט ווערן' הָאָרֶץ.**
ער הייבט אָן בלשון נסתר, און לאָזט אויס בלשון נוכח.
דאָס דארף אויך פֿשט.

לה

קושיא כג

למה לא ידע והשיג משה מה להשיב לבנות צלפחד, עד שהקריב משפטן לפני ה'

דערנאָך קומט די [פרשת] **בנות צלפחד.**
וַיִּקְרַב מֹשֶׁה אֶת מִשְׁפָּטָן לִפְנֵי ה'. דאָס טרעפט מען אויך נישט.
[נאָר] צוויי מאל געפינט מען אז משה רבינו האָט געזאָגט ער ווייסט נישט, ער גייט פרעגן דעם באַשעפער.

לו

(כג) [דאָס] ברויך אויך האָבן אַ פֿשט, ער האָט דאָך אַלעס משיג געווען אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, און ער האָט פאַרשטאַנען. [ומה נשתנה כאן בפרשת נחלות שלא ידע הדין מתחילה].

און פאַרוואָס דארף ער 'דערציילן' [דעם] **וַיִּקְרַב מֹשֶׁה אֶת מִשְׁפָּטָן לִפְנֵי ה'.**
נו אודאי, וואָס ער האָט געזאָגט איז דאָך אַלעס געווען פון הקדוש ברוך הוא.

לז

קושיא כד, כה - מתוך הדריש

[ובמדרש ילקוט (רמז תשעג) איתא, וַתִּקְרַבְנָה בָּנוֹת צִלְפָּחַד, הא כל אדם כשר שעומד בתוך דור רשע וזכה ליטול שכר כולו וכו', ללמדך באיזה שעה עמדו לפני משה, בשעה שאמרו ישראל נתנה ראש ונשובה מִצִּירָמָה (שלא יד, ד), אמר להן משה והלא ישראל מבקשין לחזור למצרים ואתנה מבקשות נחלה בארץ,

אמרו יודעות אנו שסוף כל ישראל להחזיק בארץ, שנאמר (תהלים קיט, קכו) עת לעשות לה' הפרו תורתך, אל תהי קורא כן, אלא הפרו תורתך משום עת לעשות לה'.

(כד) והוא פלא, מה שייך לכאן הפסוק עת לעשות לה'.

(כה) גם צריך ביאור הכוונה בהלשון שאמרו, יודעות אנו שסוף כל ישראל להחזיק בארץ.

(הקושיא בדברי רבינו, באות פג-פו)

לח

קושיא בו

מה צורך להקדמה של פן בנות צלפחד דברת

נאכדעם שטייט פן בנות צלפחד דברת, נתן תתן להם.

(כו) פרעגן אויך אלע די קשיא, ס'איז דאך איבעריג [דער פן בנות צלפחד דברת].

[ס'איז גענוג אז] דער בורא כל עולמים האט געזאגט [דעם ענטפער, אז] נתן תתן להם,

דו זאלסט זיי געבן. [פארוואס] שטעלט ער קודם אן הקדמה אז זיי זענען גערעכט, זיי

זאגן גוט, און דערנאך זאגט ער הערשט נתן תתן. ס'איז דאך איבעריג [דער הקדמה].

לט

קושיא בו

במדרש: אמר הקב"ה למשה מדין של בנות צלפחד אתה

מסתלק, ומלפני אין אתה מסתלק, וצ"ב הכוונה וההמשך

דער מדרש זאגט^א - דער ישמח משה^ב ברענגט א מדרש - [אויפן פסוק] וַיִּקְרַב

מֹשֶׁה אֶת מִשְׁפָּטָן לִפְנֵי ה', דער בורא כל עולמים האט אים געזאגט מדינן של בנות

צלפחד אתה מסתלק, ומלפני אין אתה מסתלק.

(כז) דער מדרש איז דאך א פלא, דאס דארף האבן פֿשט, מבנות צלפחד [אתה

מסתלק] ומלפני אין אתה מסתלק, וואס איז דער קישור.

מ

קושיא בח

עוד במדרש: אף יעקב אבינו ראה שנוטלות מכאן ומכאן, שאמר בנות צלפחד עלי שור,

זה הירדן שנעשה למשה בחומה שלא יכנס לארץ, ואומר ליוסף בנותיך נוטלות כאן וכאן

נאך איז דא א מדרש, אין מדרש רבה איז אויך דא א לשון נפלא. דער ישמח

משה^ב שמועסט אסאך דערפון, ער זאגט פֿשטים 'בדרך פלפול' באריכות.

ס'שטייט אין מדרש רבה דא אויפן אָרט^ג, וואו ער שמועסט דא פון די בנות

צלפחד מ'זאל צוטיילן, נתן תתן להם, זאגט ער [במדרש] ואף יעקב אבינו ראה [שנוטלות

^א בשיר השירים רבה (א, נד): צִנְאָרָךְ בְּתֻרוּזִים (שיר השירים א, י). ר' לוי בשם ר' חמא בר' חנינא אמר אלו פרשותיה של תורה, שהן חרותות זו בזו, ומושכות זו בזו, ומדלגות זו מזו, ודומות זו לזו, וקרובות זו לזו. אמר ר' מנחמא, כגון הדין דכתיב לְאַלֶּה תְּחַלֵּק הָאָרֶץ בְּנִחְלָה, מה כתיב תמן, וְתִקְרַכְנָה בְּנוֹת צִלְפָּחֵד, פן בנות צלפחד דברת, וכתיב בתריה צֶלֶה אֶל הַר הָעֵבְרִים הַזֶּה הָרִנָּב, וכי מה ענין זה לזה, כיון דאתפלגת ארעא באו בנות צלפחד ליטול חלקן אצל משה, ונסתלק משה מדינן, הה"ד וַיִּקְרַב מֹשֶׁה אֶת מִשְׁפָּטָן, אמר לו הקב"ה, משה, מדינן אֶת מסתלק, ומלפני אין אֶת מסתלק.

^ב בישמח משה בפרשתן (בפסוק נתן תתן להם), עיי"ש באריכות.

^ג בכמדבר רבה (כא, יב): ואף יעקב אבינו ראה שנוטלות מכאן, בנות צלפחד עלי שור, זה הירדן שנעשה למשה בחומה שלא יכנס לארץ, ואומר ליוסף בנותיך נוטלות כאן וכאן.

מכאן ומכאן], שאמר בנות צעדה עלי שור (ויחי מט, כב), עלי שור זה הירדן שעמד כחומה" לפני משה ואהרן שלא יכנסו לארץ, ואמר לו [ליוסף] בנות צעדה, בנות צלפחד יורשות מכאן ומכאן.

מא

ומשמע שב' דברים אלו הם הא בהא תליא, מה שנמלו בנות צלפחד מעבר הירדן, ומה שמושה לא נכנס לארץ. רצ"ב להבין הקישור שבזה

כח) זעט עפעס אויס אז דאָס איז עפעס איין מין, איין זאך.

ער שטעלט עס אַריין אין איין פסוק בנות צעדה עלי שור, אז די בנות צלפחד וועלן ירשענען, און דער ירדן [שעמד למשה כחומה שלא יכנס], איז דאָס צעדה עלי שור, זעט אויס ס'איז עפעס הא בהא תליא, דער ירדן איז כחומה אז זיי [משה ואהרן] זאָלן נישט קאָנען קומען קיין ארץ ישראל, [לפי שבנות צלפחד נוטלות מכאן]. ס'איז דאָך עפעס אַ פּלאַ [להבין קישור הדברים]. דער ישמח משה זאָגט באריכות אויף די [ביידע] מדרשים.

מב

קושיא ב

עוד במדרש: כיון שירשו בנות צלפחד את אביהן, אמר משה הרי השעה שאתבע בה צרכי, שירשו בני את כבודי

נאך שטייט אין מדרש^{טו}, ס'קומט נאך [לאחר זה] די אנדערע פרשה, יפקד ה' אלקי הרוחות [לכל בשר] איש על העדה, [זאָגט דער מדרש דערויף] מה ראה [לבקש הדבר הזה אחר סדר נחלות], פאָרוואָס האָט ער עפעס געבעטן היצטערט, די סמיכות פאָרוואָס האָט מען מסמיך געווען די פרשה. זאָגט ער [במדרש] אז משה רבינו האָט געזאָגט, כיון שבנות צלפחד יורשות, הגיע הזמן שאשאל על בני שיהיו יורשין את גדולתי^{טז}. האָט אים דער בורא כל עולמים געזאָגט ניין, זאָלסט נעמען יהושע'ן.

מג

וגם בזה אינו מוכן השייכות, למה עברו ירושת בנות צלפחד ביקש משה שבניו יירשו את גדולתו. והלא גם מקום ידעו עצם דין ירושה, ובקשת משה היה על הבנים ולא על בנות

כט) פרעגן זיי אַלע די קשיא, וואו קומט דאָס צו דעם, [ווייל] בנות צלפחד יורשות. [והלא] 'זון' האָט מען דאָך געוואוסט [פון פריער] אז זיי ירשענען.

^י כי תיבת "שור" מתפרש חומה, עיין שם ברש"י (ויחי מט, כב).

^{טו} בבמדבר רבה (שם, יד): וידבר משה אל ה' לאמר יפקד ה' אלקי הרוחות. מה ראה לבקש הדבר הזה אחר סדר נחלות, אלא כיון שירשו בנות צלפחד [את] אביהן, אמר משה הרי השעה שאתבע בה צרכי, אם הבנות יורשות, בדין הוא שיירשו בני את כבודי. אמר לו הקב"ה, נצר תאנה יאכל פריה (משלי כו, יח), בניך ישבו להם ולא עסקו בתורה, יהושע הרבה שרתך והרבה חלק לך כבוד, והוא היה משכים ומעריב בבית הועד שלך, הוא היה מסדר את הספסלים והוא פורט את המחצלאות, הואיל והוא שרתך בכל כחו, כדאי הוא שישמש את ישראל, שאינו מאבד שכרו. קח לך את יהושע בן נון, לקיים מה שנאמר נצר תאנה יאכל פריה.

^{טז} לשון רבינו בזה הוא ע"פ לשון רש"י (כו, טו): יפקד ה'. כיון ששמע משה שאמר לו המקום תן נחלת צלפחד לבנותיו, אמר הגיע שעה שאתבע צרכי, שיירשו בני את גדולתי. אמר לו הקב"ה לא כך עלתה במחשבה לפני, כדאי הוא יהושע ליטול שכר שמושו שלא מש מתוך האהלה, והוא שאמר שלמה נצר תאנה יאכל פריה.

ממה נפשך, איז דאָ עפעס אַ טעם אַז זיי ירש'נען נישט [בני משה את גדולתו], נו וואָס איז דעם [אָ ראיא פון די] די בנות צלפחד, דאָס האָט מען דאָך מברר געווען על פי הלכה אַז זיי קומט די ירושה [של ממונ], וואו קומט דאָס צו דעם [לירושה של גדולה].
[ווער] זיי זענען דאָך נישט געווען קיין 'בנות' זיינע קינדער, ער שמועסט דאָך פון 'בנים'.

איז דאָך ממה נפשך, איז מספיק די הלכה פון ירושה [של ממונ, על ירושה של גדולה]? איז דאָך עס 'אין' די בנות צלפחד [אויך]. איז עס נישט מספיק? נו וואָס איז אַ ראיא פון די בנות צלפחד.

דער ידי משה" זאָגט עפעס אויכעט אַ דרוש אויף דעם.

מד

קושיות ודקדוקים בפרשת התמיד

קושיא ל

במדרש הובא ברש"י: לפי שהוא אומר למעלה, יפקוד ה' וגו'. אמר לו הקב"ה, עד שאתה מצוני על בני, צוה את בני עלי, שלא ימירו בי ולא ימירו את כבודי

ווידעראום שטייט נאָך אין מדרש, [לפרש המשך הסמוכין דלאחר פרשת יפקוד ה'] קומט נאָך די פרשה פון די תמידין, צו אַת בני ישראל [ואמרת אלהם] אַת קרבני לחמי לאשי ריח ניחחי תשמרו להקריב לי במועדו.
רש"י ברענגט עס צי בקיצור^ט, אין מדרש שטייט עס מער באריכות^ט, דאָ אין מדרש.

^י בפירוש ידי משה (להג"ר יעקב משה בן אברהם העלין אשכנזי, נכד הרש"ל) על המדרש רבה שם: וצריך עיון שאין לו חיבור כלל הדברים, והאיך תליה זה בזה. ונראה לי דהכי פירושו, לפי ששלשה נתנה להם רמז, ולמשה ניתן רמז שיהושע יהיה במקומו, רק שלא חש, לפי דאיתא אין ממנין בסנהדרין מי שאין לו בנים, ויהושע לא הוה לו בנים אבל ברתין הוה ליה, ואם כן היה סובר משה, הואיל ויהושע לא היו לו בנים אם כן אינו ראוי למלאות מקומו, כי אינו ראוי לישב בסנהדרין, אבל אם הבנות נחשבות לזרע ועומדות במקום בנים [מזה הבין שמסתמא יהושע שפיר ימלא מקומו, ולכן אמר] אם כן הרי השעה שאתבע צרכי [שבניי יירשו גדולתי ולא יהושע], ודוק היטב.

^י ברש"י (כח, ב): צו אַת בני ישראל. מה אמור למעלה, יפקוד ה'. אמר לו הקדוש ברוך הוא, עד שאתה מצוני על בני, צוה את בני עלי. משל לבת מלך שהיתה נפטרת מן העולם והיתה מפקדת לבעלה על בניה וכו', כדאיתא בספרי.

^ט בספרי (פינחס, יא) צו אַת בני ישראל אַת קרבני לחמי. למה נאמר, לפי שהוא אומר (לעיל) אַשֶׁר יֵצֵא לַפְּנִיָּהִם וְאַשֶׁר יָבֵא לַפְּנִיָּהִם. משל למה הדבר דומה, למלך שהיתה אשתו נפטרת מן העולם, היתה מפקדתו על בניה, אמרה לו בבקשה ממך הזהר לי בבני, אמר לה עד שאתה מפקדתי על בני, פקדי בני עלי שלא ימירו בי, ושלא ינהגו בי מנהג בזיון. כך אמר לו הקב"ה, עד שאתה מפקדתי על בני, פקוד בני עלי שלא ינהגו בי מנהג בזיון, ושלא ימירו את כבודי באלהי הנכר, וכן הוא אומר (ויילך לא, יט-כ) וְעַתָּה כְּתָבוּ לָכֶם וְגו' כִּי אֲבִיאֲנֹו אֶל הָאָדָמָה [וגו' ופנה אל אלהים אחרים], לכן נאמר צו אַת בני ישראל.

ועיינן עוד במדרש רבה (בפרשתו כא, ב) הַמִּשָּׁל קצת באופן אחר: כשם שאין פרצופותיהן דומין זה לזה, כך אין דעתן שוין זה לזה, אלא כל אחד ואחד יש לו דעה בפני עצמו וכו'. תדע לך שהוא כן, שכן משה מבקש מן הקב"ה בשעת מיתתו, אמר לפניו רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך דעתן של כל אחד ואחד, ואין דעתן של בניך דומין זה לזה, וכשאני מסתלק מהן בבקשה ממך מנה עליהם מנהיג שיהא סובלם לאחד ואחד לפי דעתו, שנאמר יפקד ה' [אֱלֹקֵי הַרוּחוֹת], הרוח אינו אומר אלא הרוחות וכו'. משל למה הדבר דומה, למלך שנשא אשה והיה לו שושבין, בכל זמן שהמלך כועס על אשתו השושבין מפיס ומתרגזה המלך לאשתו, בא השושבין לזכות התחיל מבקש מן המלך בבקשה ממך תן דעתך על אשתך, אמר לו המלך אם אתה מצוני על אשתי, צוה את אשתי עלי, שתהא זהירה בכבודי. כביכול כך אמר לו הקב"ה עד שאתה מצוני עליהם יפקד ה', צוה אותם

[משה רבינו] ער האָט זיך געבעטן יפקד ה' אַלקי הַרוּחַת לְכָל בֶּשָׂר.

זאָגט ער אַ משל למטרונא [שהיתה הולכת ונפטרת], האָט זי געבעטן, האָט זי אָנגעזאָגט דעם מַלְךְ ער זאָל אַכטונג געבן אויף די קינדער. האָט ער [איר] געזאָגט, עד שאתה מַצֵּה עָלַי, תַּצִּיחַ עַל בְּנִיךְ.

[כך אמר הקב"ה] וואָס זאָגסטו 'מיר' [יפקד ה' איש על העדה], צו אַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל [וְאִמְרַת אֲלֵהֶם] אַת קָרַבְנִי לַחֲמִי וגו' תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְמוֹעֲדוֹ.

אַזוי זאָגט דאָךְ רש"י בקיצור.

אין מדרש שטייט עס [בספרי, וכן] אין ילקוט² שטייט עס באריכות מער, ס'שטייט דאָס משל אויך אַזוי, אַ מטרונא האָט אָנגעזאָגט פאַרן מלך [להשגיח על הבנים], האָט ער איר געזאָגט: זאָג אָן די קינדער, שלא ימירו את כבודי. אַזוי אויכעט די זעלבע [אמר הקב"ה למשה] דו זאָגסט מיר יפקד ה' אַלקי הַרוּחַת לְכָל בֶּשָׂר, זאָג אָן פאַר די קינדער שלא ימירו את כבודי באלהי נכר, אַז זאָלן נישט ימירו זיין את כבודי, הוי אומר צו אַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

מה

וקשה דהלא בפרשה זו הוזהר רק על הקרבנות תמידין
ומוספין, והיכן נרמז כאן אזהרה שלא ימירו את כבודו

ל) פרעגט מען די קשיא, דאָ [בפסוק] שטייט דאָךְ נאָר קרבנות, ווי שטייט דען דאָ אַט [שלא ימירו את כבודי].

אַז ער וויל זאָגן זאָלסט מַצֵּה זיין די קינדער אויף כבודו, האָט ער געדאַרפט אָנזאָגן [א צוויי] אויף כבוד ה', אָדער אויף קיום כל התורה כולה. וואו קומט צו דעם די פרשה פון קרבנות גראַד³, אַת קָרַבְנִי לַחֲמִי.

מו

קושיא לא

להבין כוונת הפסוק עלת תמיד 'הַעֲשֵׂה בְּהַר סִינִי', שנחקקו בו המפרשים

דערנאָך, אויף דעם פסוק עלת תמיד 'הַעֲשֵׂה בְּהַר סִינִי', איז דאָ פֶּשֶׁטִּים [שונים], רש"י זאָגט [צוויי] פֶּשֶׁטִּים².

לא) מ'פלאָגט זיך אויף דעם, וואָס דאַרף ער עפעס זאָגן הַעֲשֵׂה בְּהַר סִינִי, ער וויל זאָגן און מברר זיין די הלכה פון די תמידין, עלת תמיד, פאַרוואָס דאַרף ער זאָגן הַעֲשֵׂה בְּהַר סִינִי. דעם דמיון, דעם מַשָּׁל, איז שווער.

ס'איז דאָ כמה פירושים דערויף, [דלכאורה] וואָס דאַרף ער עפעס זאָגן אַ סימן, עלת תמיד 'הַעֲשֵׂה בְּהַר סִינִי'.

שיהיו זריזין בכבודי, מה כתיב (כח, ב) צו אַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וגו' אַת קָרַבְנִי לַחֲמִי [תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב], תחלה הסדיר להן הקרבנות.

² בילקוט שמעוני (רמז תשעו). שהובא שם לשון הספרי.

³ גראַד. פירוש: דווקא.

²² ברש"י (כח, ו): הַעֲשֵׂה בְּהַר סִינִי. כאותן שנעשו בימי המלואים. דבר אחר העשויה בהר סיני, הקיש עולת תמיד לעולת הר סיני, אותה שנתקרה לפני מתן תורה, שכתוב בה (משפטים כד, ו) וַיֵּשֶׁם בְּאַגְנֹת, מלמד שטעונה כלי.

מז

הקדמה לישוב הקישויות בענין בנות צלפחד

נאָר מ'זאָל מ'ברר זיין דאָס גאַנצע ענין, לאָמיר צוקומען צום ענין ולייבן הדקדוקים שבפרשת בנות צלפחד.

מח

הקדמה לישוב קושיא כג-כח

בביאור הגמרא בבא בתרא (דף קיט)

קודם וועל איך זאָגן - כ'האָב עס שוין אַמאָל געזאָגט^{כב}, נאָר (כ'וועל יעצט זאָגן) מיט נאָך ביאור^{כג} - אויף דעם מדרש (בקושיא כח) וואָס ער נעמט דאָס צונעזאָם (בדרשת הפסוק) בנות צַעֲדָה עַל־יָשׁוּר, די יְרוּשָׁה פון די בָּנוֹת, און (דעס) וואָס משה רבינו האָט נישט געקאַנט קומען קיין ארץ ישראל.
ער זאָגט דערויף 'דרושים' דער ישמח משה^{כד}, נאָר דאָכט זיך מיר מ'קאָן זאָגן 'לפי פשוט', לפי פְּשׁוּטוֹת הענין.

מט

בגמרא מבואר שהספק של משה רבינו בענין נחלת בנות צלפחד, היה רק בענין חלק הבכורה שהיה מגיע לצלפחד בנכסי חפר אביו

(דהנה) די גמרא שטעלט אַראָפּ וואָס דער ספק איז געווען פאַר משה רבינו'ן (על טענת בנות צלפחד), די גמרא קלערט אַריין וואָס איז ער דאָ מסופק געווען, זיי האָבן דאָך גע'טענה'ט גוט.
די גמרא אין בבא בתרא דאָרט^{כה}, דף קי"ט און דף ק"כ דאָרט אין די גמרא, אַ פאַר בלאַט (איז דאָרט דאָ) די גאַנצע סוגיא דאָרטן פון די בנות צלפחד.

^{כב} בס"ג פנחס תשכ"ו, עיי"ש באורך. וכן בס"ג פנחס תשכ"ב.

^{כג} ש כאן ניתוסף כמה נקודות בענין זה.

^{כד} דאיתא במשנה בבא בתרא (קטז): בנות צלפחד נטלו ג' חלקים בנחלה [פי' רש"ב: בנחלת ארץ ישראל וכו'], חלק אביהן שהיה עם יוצאי מצרים [שהבן הנכנס לארץ לא היה נוטל בשביל עצמו חלק בארץ הוראיל ולא יצא ממצרים כדאמר בגמרא וכו', מיהו להכי אהני שאם יצא ראובן ושמעון ממצרים ונולדו להם במדבר בנים שנכנסו לארץ, לראובן עשרה בנים ולשמעון בן אחד, יטול בן שמעון חלק כנגד עשרה בני ראובן, שהרי לראובן ושמעון נתחלקה הארץ, וזכו בני כל אחד בנכסי אביהן. וצלפחד יצא ממצרים ומת במדבר, לפיכך נטלו בנותיו חלקו וכו'], וחלקו עם אחיו בנכסי חפר (דחפר יצא ממצרים ונטלו בניו חלק אביהן שהיה מיוצאי מצרים לבד חלק עצמן שגם הם יצאו ממצרים וכו'), ושהיה [צלפחד] בכור, נוטל שני חלקים [עם אחיו בנכסי חפר, ואע"ג שאין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק, ארץ ישראל מוחזקת היא ליוצאי מצרים כדאמר בגמרא, וכמי שהחזיק חפר בחלקו דמי, ואפילו אם מת צלפחד מקמי חפר וכו'].

ועל זה אמרו בגמרא שם (קט-קטז): ושהיה בכור נוטל שני חלקים. ואמאי, 'ראוי' הוא [פי' רש"ב: ראוי היה לחפר ולצלפחד משמתו במדבר, אבל לא הוחזק בה מעולם, שהרי לא באו לארץ], ואין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק וכו'. אמר רבה ארץ ישראל 'מוחזקת' היא [ליוצאי מצרים כדכתיב ונתתי אותה לכם מורשה, כלומר אני נתתי לכם ירושה]. • מיתבי, אמר רבי חידקא וכו' היה רבי שמעון השקמוני אומר, יודע היה משה רבינו שבנות צלפחד יורשות הן [כמו בן, שהרי דינין נצטוו במרה, כדאמרינן בסנהדרין (דף נו) וכו']. ועוד דאיכא למילף מפרשת יבמן שהבת כבן, כדכתיב ומת אחד מהם ובן אין לו עיין עלי, דהא בנות צלפחד משם למדו כדלקמן, אם כבן אנו נירש, ואם לאו תתיבם אמנו, אבל לא היה יודע אם נוטלות חלק בכורה אם לאו וכו', ואי סלקא דעתך ארץ ישראל מוחזקת, מאי קא מסתפקא ליה. היא גופה קא מסתפקא ליה [מה דפשיטא לן השתא דארץ ישראל מוחזקת, היא קמספקא ליה, ואנן דפשיטא לן היינו ממאי דפשט ליה הקב"ה והעברת זה חלק בכורה], דכתיב ונתתי אתה לכם מורשה אָנִי ה' [והאי מורשה לשון 'ירושה' משמע, כמו למורש קדף (ישעי' יד, כג), מועד, מופת, מוצא, מורד. וגם לשון 'מוריש' לאחרים, מדלא כתיב 'ירושה'. וקא מביעא ליה, האי מורשה דקאמר רחמנא פשיטא לי' דמורישין ואינן יורשין הוה]. מדכתיב מורשה ולא כתיב ירושה, ועוד שהרי

קומט דאָס אויס [במסקנת הגמרא], אַז דער ספק איז געווען אויפן חלק בכורה.

ג

ובמואר שם דדין זה של ירושת חלק הבכורה, תלוי באם ארץ ישראל היה 'מוחזקת' להם או לו, כי אין הבכור נוטל פי שנים בראוי לבוא כבמוחזק

קלערט דאָרטן די גמרא [אריין] אַז דאָס איז גיווענדט אין דעם, [דאם הדין הוא] אַז ארץ ישראל איז מוחזקת לנו מאבותינו, קומט זיי [גם חלק בכורה. אָבער] אַז נישט, איז דאָך אין הבכור נוטל פי שנים בראוי כבמוחזק¹², [שאין נוטל פי שנים] אין דעם וואָס איז 'ראוי לבוא' [לאחר מיתה], נאָר דעם וואָס ס'איז 'מוחזק' [מחיים].

[וממילא] אַז ס'איז 'מוחזק' מאבותינו, קומט זיי דאָס חלק בכורה, [אָבער] אַז נישט, איז דאָך הערשט שפעטער [געווען די נתינה] ווען מ'האָט געגעבן פאַר די פּאָי האָרץ - אין די גמרא איז אַ גאַנצע פלוגתא אין דעם¹³, צי לְבָאֵי הָאָרֶץ נִתְחַלְקָה, צי ניין [אלא ליוצאי מצרים נתחלקה]¹⁴, - קומט זיי נישט קיין חלק בכורה.

נא

ולכן הקשו שם על רבה שאמר דארץ ישראל מוחזקת, דאם כן מה היה הספק, ומתרץ דהיא גופא מספקא ליה, אם היא מוחזקת או לו

פרעגט די גמרא, אַז איך וועל זאָגן מוחזקת מאבותינו, וואָס איז ער [משה רבינו] מסופק געווען. זאָגט די גמרא דהיא גופא מספקא ליה, דעם אַליין איז געווען דער ספק [אם היא מוחזקת מאבותינו].

כבר מתו כולן במדבר, אלא הכי קמבעיא ליה, מי איכא למימר נמי דהכי קאמר [ירושא היא לכם מאבותיכם] [ונוטל בה הבכור חלק בכורה, דכיון דכתיב לכם מורשה, ירושה היא לכם נמי בעי למימר], או דלמא שמורישין ואינן יורשין [לחוד קאמר, אבל אינה ירושה להם, ולא יטול בה הבכור חלק בכורה]. ופשטו ליה תרוייהו, ירושה לכם מאבותיכם, ומורישין ואינן יורשין [פשטו ליה משמאי דתרוייהו משמע, מדאמר ליה רחמנא וְהֶעֱבַרְתָּ זֶה חֶלֶק בכורה, שמע מינה דירושא היא לכם מאבותיכם נמי קאמר רחמנא, אבל מורישין ואינן יורשין ממילא הוה ידע, כדפרישית. והאי דפשט ליה תרוייהו לא קאי אמורישין ואינן יורשין, אלא אירושא היא לכם מאבותיכם קאי, וממילא ידע דתרוייהו קאמר רחמנא, דכתיב מורשה ולא כתיב ירושה, ועוד שכבר מתו מתי מדבר, כן נראה בעיני ועיקר]. וְהֵינּוּ דְכֵתִיב [כיוצא בדבר] אתה אומר, דכי היכי דהאי מורשה אתה להתנבאות עליה דמורישין ואינן יורשין ואע"ג שלא חטאו עדיין חטא דמרגלים ולא נגזרה גזירה, כך אנו מוצאים פסוק אחר שנתבאו שלא יכנסו לארץ ואע"פ שערדין לא נגזר עליהם שלא ליכנס, תְּבַאֲמוּ וְתִטְעֲמוּ בָהֶר נַחֲלֶתְךָ, תְּבַאֲנוּ לא נאמר אלא תְּבַאֲמוּ [לאחרים משמע], מלמד שמתנבאין ואינן יורדין מה מתנבאין.

¹² פירושו: שאין הבכור נוטל פי שנים 'בראוי לבא' לפנייהם לאחר מיתת האב, אלא 'במוחזק' ביד האב מחיים, כדדרשינן מהפסוק (תצא כא, יז) לָתֵת לוֹ פִּי שָׁנִים כָּל אֲשֶׁר יִמְצָא לוֹ.

¹³ בגמרא בבא בתרא (קז,): דתניא ר' יאשיה אומר ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ, שנאמר (כו, נה) לַשְּׁמוֹת מְשֹׁת אֲבֹתָם יִנְחֲלוּ, אלא מה אני מקיים לְאֵלֶּה תִּחְלַק הָאָרֶץ בְּנִחְלָה (שם, נג), לְאֵלֶּה, כאלה, להוציא את הטפלים. ר' יונתן אומר לבאי הארץ נתחלקה הארץ, שנאמר לְאֵלֶּה תִּחְלַק הָאָרֶץ בְּנִחְלָה, אלא מה אני מקיים לַשְּׁמוֹת מְשֹׁת אֲבֹתָם יִנְחֲלוּ, משונה נחלה זו מכל נחלות שבעולם, שכל נחלות שבעולם חיינן יורשין מתים, וכאן מתיב יורשין חיינן. אמר רבי, אמשול לך משל למה הדבר דומה, לשני אחין כהנים שהיו בעיר אחת, לאחד יש לו בן אחד, ואחד יש לו שני בנים, והלכו לגורן, זה שיש לו בן אחד נוטל חלק אחד, וזה שיש לו שני בנים נוטל שני חלקים, ומחזירין אצל אביהן וחורין וחולקין בשוה. רבי שמעון בן אلعזר אומר אלא ולא נתחלקה הארץ, כדי לקיים שני מקראות הללו, הא כיצד, היה מיוצאי מצרים נוטל חלקו עם יוצאי מצרים, היה מבאי הארץ נוטל חלקו עם באי הארץ, מכאן ומכאן נוטל חלקו מכאן ומכאן וכו'. מאי משמע דהאי לַשְּׁמוֹת מְשֹׁת אֲבֹתָם ביוצאי מצרים כתיב, דלמא לשבטים קאמר לה. דכתיב וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם מוֹרֶשֶׁה אֲנִי ה', ירושה היא לכם מאבותיכם, וליוצאי מצרים קאמר להו. [ועיין שם בפ' רשב"י, שמבאר כל הענין באורך, ואמ"ל].

¹⁴ ועיין בזה ברש"י ורמב"ן (כו, נה), ובאור החיים הק' (שם, נג).

נב

ומבאר הגמרא דהשאלה שלו אם ארץ ישראל היתה מוחזקת, היה תלוי בפירוש הכתוב ונתתי אתה לך מורשה, ולא נאמר "ירושל", דמשמע שדור יוצאי מצרים היו מורשיין ולא יורשין, דיש לפרשו מטעם שלא היה מוחזק בידם מאבותיהם אלא מתנה מחדש להוריש לבניהם, או יש לפרשו דלעולם היה מוחזק בידם מהאבות הק', אלא דהכוונה שהם עצמם לארץ רק בניהם, ונמצא דהם יירשו חלקם רק על מנת להוריש לבניהם

זאגט די גמרא דארטן דער יסוד פונעם ספק, [ווייל] ס'שטייט (וארא ו, ח) ונתתי אתה לך מורשה, שטייט נישט "ירושל".

קלער איך אריין, צי איז טאקע [פֿשט] מורשה, [כי הדור יוצאי מצרים] זיי האבן נאך מוריש געווען [לבניהם], און זיי [אליין] האבן נישט פארמאגט, מ'האט זיי נישט געגעבן, ס'איז נישט קיין ירושה [מאבותינו, ונמצא] אז ס'איז טאקע נאך מורשה [בלשון מפעיל לאחרים], זיי זענען מורשיין ואינן יורשין, [דעמאלטס] איז דאך עס בראוי, ס'איז נישט מוחזק, [וממילא] קומט זיי נישט קיין חלק בכורה.

אז איך טייטש אבער מורשה איז טאקע טייטש "ירושל", האבן זיי עס שוין גע'ירש'נט, איז עס מוחזקת לנו, איז עס שוין מוחזק, קומט זיי א חלק בכורה. אזוי זאגט דארט די גמרא.

נג

ומסיק בגמרא דלאחר תשובת הקב"ה לבנות צלפחד, נפשט לו שני הדברים, חדא דלעולם ארץ ישראל היא מוחזקת, ועוד דהא דכתיב מורשה הוא על שלא יכנסו לארץ בעצמם

ופשטו ליה תרווייהו, [דכשהשיב הקב"ה למשה ליתן להם גם חלק בכורה], האט מען זיך פושט געווען דעם ספק אז ס'איז טייטש ביידע, "מורשה" [מיינט] זיי זענען יורשין [שירושה מוחזקת היא מאבותינו], ומורשיין [ואינן יורשין, היינו שאינם באים לארץ]. [עד כאן דברי הגמרא].

נד

ומפרש הרשב"ם דמתשובת הקב"ה לבנות צלפחד נשמע רק הא דארץ ישראל מוחזקת, מכיון שהשיב שמגיע להם גם חלק בכורה. אבל הא דאינם נכנסין לארץ, ממילא הוה ידע משה זה, מהא דכתיב מורשה ולא כתיב ירושה, ועוד שהלא אז כבר מתו מתי מדבר

זאגט דער רשב"ם^כ, וויאזוי איז געדרינגען ביידע. מילא יורשין [שירושה היא להם מאבותינו] זעה איך דאך פון דער הלכה [וואס] מ'האט געזאגט [למשה] אז ס'קומט זיי א חלק בכורה [לבנות צלפחד, דאמר ליה רחמנא והעבדת את נחלת אביהן לך], זה חלק בכורה, נאך פארוואס זענען זיי מורשיין [ואינן יורשין]. זאגט ער אז מורשיין איז געדרינגען ווייל ס'שטייט דעך דאך [ונתתי לך מורשה], פארוואס שטייט נישט ארויס ירושה, פארוואס שטייט מורשה. און דערנאך, [ווייל] מ'זעט דאך אז זיי האבן נישט גע'ירש'נט [בעצמם, שהרי] זיי זענען דאך געבליבן אין די מדבר, מתו במדבר. אזוי זאגט דער רשב"ם, [ודלזה אמרו] מ'האט פושט געווען די ביידע.

נה

ועיין צריך הסבר, דאם היתה באמת ירושה מוחזקת מאבותיהם, למה לא נאמר שם לשון "ירושל" (דביבאר להלן הקושיא)

.. דער אמת, ברויך עס נאך אלץ פֿשט.

^כ בפירוש רשב"ם הנדפס על הגמרא בבא בתרא, במקום פירוש רש"י. ולשונו הובא לעיל בתוך לשון הגמרא.

נו הכלל מ'האט פושט געווען ס'איז אַ ירושה (מאבותינו), נו פאָרוואָס שטייט טאָקע מורשה.

נו

ובגמרא שם אמרו אחר כך, דכיוצא בו כתיב "תבאמו" ותטעמו, ולא כתיב "תביאנו", שזה היה נבואה שלא יכנסו בעצמם לארץ. דמשמע שבא לפרש דכמו כן בפסוק "מורשה", היה זה ענין נבואה שלא יכנסו בעצמם

[נגאָר] די גמרא זאָגט טאָקע, איי פאָרוואָס האָט ער עפעס געדאַרפט צו זאָגן [לשון מורשה], זאָגט די גמרא, כיוצא בו [כתיב] תבאמו ותטעמו (בשלח טו, יז), שטייט נישט "תביאנו", ווייל זיי האָבן מתנבא געווען אַז זיי וועלן נישט גיין קיין ארץ ישראל, "תביאמו" [לאחרים], דעס דור וועט נישט גיין.

זעט מען דאָך שוין, מ'האָט געזאָגט אַ נבואה אַז מ'וועט נישט גיין. [וממילא גם בפסוק מורשה] דאָס איז אויך אַזאָ נבואה. דער "מורשה" זאָגט די גמרא איז אַ נבואה אַז זיי זענען נישט קיין יורשים [בעצמם בחייהם], אַז זיי וועלן נישט גיין 'דעס דור' [של יוצאי מצרים] קיין ארץ ישראל. אזוי זאָגט די גמרא.

נז

קושיא א – כגמרא כבא בתרא

אבל קשה, חדא למה הוצרך להודיע נבואה זו ב' פעמים

א [לכאורה ברויך מען דאָך צו פאָרשטיין, איז דאָך שוין דאָרטן] [מבואר בנבואה שלא יכנסו, בפסוק "תביאמו"], פאָרוואָס דאָרף שטיין צוויי מאָל די נבואה [גם בפסוק "מורשה"].

נח

קושיא ב – כגמרא כבא בתרא

ועוד, דאם באמת היה שייך לומר בלשון 'ירושה', לאיזה צורך הודיעה הנבואה לשון 'מורשה', והלא היה לצרה בשעתה ולמה לו להודיע זאת מקודם, שלא יכנסו לארץ. ובשלמא לשון "תביאנו" לא היה שייך לפי האמת, אבל לשון "ירושה" שפיר היה שייך גם לפי האמת

ב [און למאי נפקא מינה ער זאָל דאָס זאָגן דעם גאַנצן מורשה. אַז ס'איז טאָקע אַמאָת'דיג אַ ירושה, נו פאָרוואָס שטייט טאָקע מורשה, [איי] אַז ער זאָל מיר דערציילן אַז זיי וועלן נישט גיין, למאי נפקא מינה 'להלכה' [להודיע זאת].

נט

[ועצם הענין] דאָס וועט מען דאָך זען דעמאָלטס, [ואדרבה שייך בזה טענת] דִּיה לְצָרָה בְּשַׁעֲתָהּ. אזוי ווי משה רבינו האָט געזאָגט [על מאמר] אָקִיָּה אֲשֶׁר אָקִיָּה [שאהיה עמהם] בגלות [ואחרת], דִּיה לְצָרָה בְּשַׁעֲתָהּ. ס'איז צייט צו זאָגן [הערשט] 'דעמאָלטס'. [ובשלמא] תבאמו ותטעמו, מ'זאָגט עס מיט דעם לשון [כיון שבאמת לא באו לבסוף הם בעצמן, ולא היו יכולין לומר "תביאנו", אבל הכא אם היה אומר "ירושה" אתי שפיר, ואין זה נגד האמת].

ל כמבואר בגמרא ברכות (ט:): אָקִיָּה אֲשֶׁר אָקִיָּה (שמות ג, יד), אמר לו הקב"ה למשה, לך אמור להם לישראל, אני הייתי עמכם בשעבוד זה, ואני אהיה עמכם בשעבוד מלכות. אמר לפניו רבונו של עולם דִּיה לְצָרָה בְּשַׁעֲתָהּ, אמר לו הקב"ה, לך אמור להם אָקִיָּה שְׁלַחְנִי אֲלֵיכֶם (שמות ש).

ס

על כל פנים וואָס איז דעס ענין [אמאי היה לו להודיע זאת מקודם].

סא

ישוב קושיא ב - בנמרא כבא בתרא

ונראה דלעולם לא משתמע בלשון "מורשה" ענין הודעה ברורה דמורישין ואינם יורשין, אלא הוא משתמע גם בלשון ירושה. ופירוש הפסוק משתמע על תרי אנפי, כמו שמצינו כמה פעמים, וכגון בפסוק **שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ**

נָאָר איך קלער אפשר, די קשיא איז נישט **אָזאָ קשיא** [דדיה לצרה בשעתה, כי אין משתמע מזה 'הודעה' ברורה שאינם באים לארץ, נאָר] **ס'איז אַ לישנא דמשתמע לתרווייהו** לא.

אָזוי ווי דער מדרש זאָגט^{לב} [על הפסוק] **שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** (במדבר א,

ב), **אָז מ'איז זָכוּ איז שָׂאוּ טייטש נשיאות** [והרמת] ראש, [און] **אָז נישט** [איז] **חס ושלום**

פֶּאָרקערט, [מלשון] **ישא פרעה את ראשך** [מעליך] [וישב מ, ט].

[והרי שפסוק אחד יכול להתפרש על שתי אופנים, לפי הזכויות].

סב

וכן לפעמים יש ב' פסוקים סותרים לב' משמעות, ותלוי פירוש הסופי לפי זכות הדור

[וכן מצינו כמה פעמים] **ס'איז דאָ 'צוויי' פסוקים** [על שתי אופנים].

[וכגון] **ס'איז פֶּאָרהאַנדן אַחִישָׁנָה** [ישעי' ס, כב] **און ס'איז פֶּאָרהאַנדן בַּעֲתָה** [שם], [וואָס]

ס'איז אַ סתירה, **זאָגט די גמרא** [סנהדרין צח]. **זָכוּ איז אַחִישָׁנָה**, **און לאַ זָכוּ איז בַּעֲתָה**.

שטייט אין פסוק די 'ביידע' אופנים.

סג

ומה שאנו מפרשים לבסוף דלשון "מורשה" פירושו דמורשים ואינם יורשים, והיינו שאינם נכנסים לארץ, והו רק לאחר שלא זכו, וחמא הדור גרם כך. אבל עדיין היה באפשר להיות "זכו", והיו נכנסים לארץ, ואז היה מתפרש כפשוטו לשון ירושה

[וכמו כן בפסוק מוֹרְשָׁה], **דער אָמת סוף כל סוף האָט דאָך 'דער חטא' גורם געווען**

[שלא זכו, ועל כן דור יוצאי מצרים נשארו במדבר ולא נכנסו לארץ, ונתגלה הפירוש בתיבת "מורשה"

שאינם נכנסין לירש בעצמם].

הגם **ס'איז דאָ 'טעמים' [דערויף] אַז מ'האָט נאָכנישט געקענט גיין קיין ארץ**

ישראל. **אָבער סוף כל סוף ווען נישט דער 'חטא' העטן די אַלע 'טעמים' גיווען**

פֶּאָראַכטן געוואָרן, **ס'איז דאָך נאָר [וועגן] דער חטא**.

[אָבער] **ווען נישט דער חטא איז גורם, העט דעס דור [אריינגעזאָנגען לארץ ישראל, ואז**

היה מתפרש "מורשה" לשון ירושה כפשוטו].

סד

וכמבואר במדרש דאם "זכו" היו נכנסין לארץ מיד, ועדיין לא היתה הגזירה מוחלטת עד לאחר המרגלים

אין מדרש שטייט דאָך נאָך מער, 'אָזוי ווי'^{לד} **זיי זענען אַרויס פונעם ים, העטן זיי**

^{לא} פירוש: לתרי אנפין (ב' אופנים).

^{לב} **במדבר רבה** (א, יא): **אָך אַת מָשָׂה לִי לֹא תִפְקֹד וגו' (במדבר א, מט)**. א"ר פנחס בר אידי, מה כתיב בראש הספר, **שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל**, רומם את ראש, גדל את ראש, לא נאמר, אלא שאו את ראש, כאדם האומר לקוסטניר סב רישיה דפלן, כך נתן רמז, למה שאו את ראש, שאם יזכו יעלו לגדולה, כמה דתימא (וישב מ, יג) **יִשָּׂא פְרָעָה אֶת רֹאשׁוֹ וְהִשְׁבִּיחַ עַל כִּנּוֹךְ, אִם לֹא יִזְכּוּ יָמוּתוּ כֻלָּם, כִּמְה דתימא יִשָּׂא פְרָעָה אֶת רֹאשׁוֹ מַעְלִיף וְהָלָה אוֹתָהּ עַל עֵץ**. והיה גלוי לפני המקום שימותו כולם במדבר וינטלו ראשיהן, לפיכך אמר הקב"ה למשה אָך אַת מָשָׂה לִי וגו', בתוך בני ישראל אין אתה מונה אותן, אבל לעצמן מנה אותן זכו, ולכך אף בלשון שכתוב בהן בישראל שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ לֹא נאמר בהן, אלא פִּקֵּד אֶת בְּנֵי לִי (במדבר ג, טו).

^{לד} פירוש: תיכף, ווי נאָר.

שוין געווען אין ארץ ישראל, אין מדרש ילקוט פרשת דברים^{לד}.
 אַלץ נאָר דער חטא האָט גורם געווען.
 [אַבער] די בייַדע [משמעות] אַמאָל זענען אָמט.

סה

אלא דלכן נאמר "מורשה" ולא נאמר ירושה, כדי לרמוז כי שייך גם אופן כזה, שאם יהיו בבחינת "לא זכו" יהיו מורשים ואינם יורשים, אבל אין בלשון זה 'הכרח' לפרש כך, ותליא באם זכו או לא זכו ממילא איז נישט קיין קשיא, [ווייל] ס'שטייט אַ לישנא דמשתמע לתרווייהו. [והכוונה כי] אַז זיי וועלן זוכה זיין, וועלן זיי זיין טאַקע אָמט'דיג יורשים, נישט קיין מוֹרְשָׁה, [אַבער] אַז לאַ זָכו איז מוֹרְשָׁה.
 אַבער אף על פי כן, מוֹרְשָׁה איז דאָך אַבער לשון יְרוּשָׁה אויכעט, זאָגט ער דאָך דאָרט (ברשב"ם). [וממילא] איז געדרינגען אַז ס'איז דאָך מוחזקת להם מאבותיהם.
 [נאָר] על כל פנים אַז ס'איז מוחזקת להם מאבותיהם דאָרף דאָך שטיין יְרוּשָׁה, פאַרוואָס דען שטייט "מוֹרְשָׁה", [ממילא פון דעם] איז געדרינגען אַז ס'איז דאָ אַזאַ פאַל אויך, אַז מ'וועט נישט גיין, [באם לא יזכו. אבל לא שייך בזה טענת דיה לצרה בשעתה, כי זה הודעה מוחלטת, רק הודעת אפשרות].

סו

ישוב קושיא א - בנמרא כבא בתרא

[ולדרכינו מיושב גם למה הוצרך להודיע זה שתי פעמים. דלדרכינו אין כאן הודעה כלל, כי לשון "מורשה" אין זה נבואה מוחלטת, אלא לישנא דמשתמע לתרי אנפי, ותלוי במצב וזכות הדור, אם דייקין ללישנא בזה או לא, והוא רק הודעה שיש אפשרות לדיק כן באם לא יזכו]^{לה}.

סז

ישוב הקושיות בענין בנות צלפחד

הקדמה לישוב קושיא כג

משה רבינו עדיין התפלל אז אַעֲבָרָה, וּאָרְאָה, ואף שהיו טעמים נשגבים שלא יכנס לארץ, כדי שיוכל להיות החורבן ולא יהיה כְּלִיָּה, או כדי שדור המדבר יקומו עמו לתחייה, מ"מ כל הטעמים הם רק לאחר שגרם חטא הדור, אבל אם היו זוכין וזיה עולם התיקון מיד, שפיר היה יכול ליכנס לארץ

היצט לאַמיר'זשע זען.

משה רבינו ער האָט דאָך מתפלל געווען אַעֲבָרָה נאָ וּאָרְאָה (וואַתחנן ג, כה).
 איי ס'וועט זיין חורבנות, [און] דאָס האָט מען דאָך געוואוסט גאַנץ גוט [אַז] ער קען נישט קומען קיין ארץ ישראל, וואָרן ווען ער קומט - זאָגט דער מדרש^{לו} - העט

^{לד} בילקוט שמעוני דברים (רמז תשצט) [ומקורו בספרי (דברים, פסקא ב):] דבר אחר, אחד עשר יום [מחורב] (דברים א, ב). אילו זכו ישראל, לאחד עשר יום היו נכנסין לארץ, אלא מתוך שקלקלו מעשיהם גלגל עליהם המקום לארבעים יום ארבעים שנה וכו'. ר' יהודה אומר אילו זכו ישראל, לשלשה ימים היו נכנסין לארץ וכו'. ר' בנאה אומר אילו זכו ישראל, ליום אחד היו נכנסין לארץ וכו'. אבא יוסי בן חנן אומר משום אבא כהן ברדלא, אילו זכו ישראל, כיון שעלו פרסות רגליהם מן הים היו נכנסין לארץ, שנאמר (דברים שם, כא) עֲלֶה יָרֵשׁ - מיד - כְּאֶשֶׁר דָּבָר ה' אֱלֹקֵי אֲבֹתֶיךָ לָךְ, אֵל תִּירָא וְאַל תַּחַת.

^{לה} וכן מה שאמרו "תביאמו" באמת לא היה הודעה ברורה, אלא לישנא דמשתמע לתרי אנפי. ולכן לא שייך בזה ענין דיה לצרה בשעתה.

נישט גיווען געקאנט זיין קיין חורבן בית המקדש, [שהרין] במעשה ידי [של משה] לא שלטו שונאים¹⁷.

'אזוי' [כשלא נבנה ע"י משה] איז געווען שפך חמתו על העצים ועל אבנים¹⁸ [ועי"ז] ניצולו ישראל מן הכליה ח"ו. אבל אם היה משה נכנס לארץ היה בונה המקדש, ולא היה יכול להיות החורבן לשפוך חמתו על עצים ואבנים, און ממילא העט חס ושלוש געווען כליה. [ולכן היה בהכרח, אז] ער האָט נישט געטאָרט גיין.

סח

און [עוד טעם וואָס] ער האָט געמוזט בלייבן [במדבר], וועגן דור המדבר, [כדי] ער זאָל זיי מיטנעמען לעתיד ביי תחיית המתים. [אזוי] שטייט דאָך אַרויס אין די מדרשים¹⁹. ס'איז דאָך ידוע די אַלע זאכן.

¹⁷ כן הובא בכמה ספרים בשם חז"ל, ובראשם בפרשת דרכים (דברים ח) ובמגלה עמוקות (ואתחנן אופן כ). והפרשת דרכים מביא זאת בשם המדרש, וז"ל: עוד נקדים דאמרין במדרש אלמלי היה משה רבינו נכנס לארץ ישראל לא היה נחרב בית המקדש, ולא היתה אומה ולשון שולטת בישראל, עד כאן. [ועי"ש מה שהארץ בזה].

וז"ל המגלה עמוקות שם: טעם שני למה הוצרך משה להיות קבור בעבר הירדן, על דרך הגמרא (סוטה ט). דרש רבא, מאי דכתיב (תהלים לג, א) לַיְשָׁרִים נֶאֱוָה תְהִלָּה, אל תקרי נאווה אלא נוה, אלו משה ודוד, שלא שלטו שונאיהם במעשי ידיהם. ונמצא אילו היה נכנס משה לארץ ישראל ונבנה המקדש על ידו, לא היו יכולין השונאים לשלוט במעשה ידיו, והיה מוכרח לשפוך חמתו על ישראל, ולא על עצים ואבנים. זה שאמרו ז"ל (תנחומא ואתחנן, ו) אם אתה תעבור את הירדן ישראל יאבדו וכו'. והנה רצה משה שיהיה נבנה המקדש על ידו וכו', ואם כן כל כוונתו ליכנס לארץ ישראל כדי שיבנה המקדש על ידו וכו'. לזה השיב לו הקב"ה רב לך, דרגא דילך היא גבוה מאד, ואי אפשר לשונאים לשלוט במעשה ידיו, וכשיטאו ישראל יאבדו הם, ולא ישפוך חמתו על העצים והאבנים, לכן אי אפשר לך לעבור את הירדן וישראל יאבדו, אף על פי [שראוי] שיבנה המקדש על ידך וכו', שראוי היה, מכל מקום בשביל ישראל אל תוסף דבר אֵלֶי עוד.

וכן כתב באור החיים הק' (דברים א, לו) בתוך הדברים וז"ל: והנכון הוא על פי דבריהם ז"ל שאמרו (במדבר רבה טו, כ) בפסוק וַיִּכְבְּדוּהָם בְּלִילָהּ וגו' (שלה יד א), קבעו בכיה לדורות, כי ליל ט' באב היתה, שבו נחרב הבית. ואמרו עוד (סוטה שם) אם היה נכנס משה לארץ והיה בונה בית המקדש לא היה הבית נחרב, שאין אומה ולשון נוגעת בו. ואמרו עוד (איכה רבה שם. ומדרש תהלים, עט) בפסוק מִזְמוֹר לְאֶסָף אֶלְקִים בְּאוֹ גוֹיִם וגו', וז"ל קינה מבעי ליה, אלא על שהשליך חמתו על עצים ואבנים. מעתה אם היה נכנס משה לארץ והיה בונה בית המקדש, ולהשליך חמתו עליו לא אפשר כנזכר, ויחר אף ה' בשונאי ישראל, ויהיה כליונם במקום חורבן הבית, לזה גזר ה' בגזרת המרגלים גם על משה שימות במדבר וכו'.

¹⁸ כמבואר בגמרא סוטה (ט) דלא שלטו האויבים במעשה ידי של משה, וכמובא בלשון מגלה עמוקות דלעיל.

¹⁹ באיכה רבה (ד, יד): כִּלְה ה' אֶת חֲמָתוֹ שֶׁשֶׁךְ חֲרוֹן אַפּוֹ [וַיִּצֵּת אֵשׁ בְּצִיּוֹן וַתֵּאכַל יִסְדֵּי־הַיָּהּ] (איכה ד, יא) וכו', וכתיב (שם ב, ד) [בְּאֶהָל בַּת צִיּוֹן] שֶׁשֶׁךְ כָּאֵשׁ חֲמָתוֹ וכו'. כתיב (תהלים עט, א) מִזְמוֹר לְאֶסָף אֶלְקִים בְּאוֹ גוֹיִם בְּנִחְלָתָךְ, לא הוה קרא צי"ך למימר אלא בכי לאסף, נהי לאסף, קינה לאסף, ומה אומר 'מִזְמוֹר' לְאֶסָף. אלא משל למלך שעשה בית חופה לבנו, וסיידה וכיידה וציירה, ויצא בנו לתרבות רעה, מיד עלה המלך לחופה וקרע את הוילאות, ושיבר את הקנים, ונטל פדגוג שלו איכרב של קנים והיה מזמר, אמרו לו, המלך הפך חופתו של בנו וְאֵת יוֹשֵׁב וּמְזוֹמֵר, אמר להם מִזְמוֹר אני שהפך חופתו של בנו ולא שפך חמתו על בנו. כך אמרו לאסף הקב"ה החריב היכל ומקדש היתה יושב ומזמר, אמר להם מִזְמוֹר אני ששפך הקב"ה חמתו על העצים ועל האבנים, ולא שפך חמתו על ישראל, ודא הוא דכתיב וַיִּצֵּת אֵשׁ בְּצִיּוֹן וַתֵּאכַל יִסְדֵּי־הַיָּהּ. [ועיין מה בתוספות קיורשין (לא):].

ובתנחומא (תוריע, ט) אף זו לטובה, שהפיג הקב"ה חמתו בירושלים, שנאמר כִּלְה ה' אֶת חֲמָתוֹ וּגְרוֹ, שאלולי כן כל ישראל נתחייבו בו כליה.

²⁰ בדברים רבה (ב, כ): (ט): כִּי לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה (ואתחנן ג, כו). אמר לו הקב"ה למשה, אם אתה נקבר כאן אצלך, בזכותך הן באין עמך. א"ר לוי, למה הדבר דומה, לאחד שנתפורז מעותיו במקום אפילה, אמר אם אומר אני האירו לי שאקבץ מעותי, אין בריה משגחת עלי, מה עשה, נטל זהוב אחד והשליך בתוכם, והתחיל צווח ואומר האירו לי, וזהב אחד היה לי ונפל ממני כאן, והאירו לו. מה עשה, משנטל את הזהוב אמר להן בחייכם תמתינו לי שאלקט את המעות, וליקטן. בזכות הזהוב נתלקטו המעות. כך אמר לו הקב"ה למשה, אם נקבר אתה אצלם במדבר, הן באים בזכותך וְאֵת בֶּאֱרָשָׁם, שנאמר (ברכה לג, א) וַיִּרָא רָאשִׁית לוֹ וּגְרוֹ וַיִּתֵּן רָאשֵׁי עֵם.

סט

אָבער אַלעס איז נאָר געווען ווייל דאָס דור איז נישט ראוי [געווען], דער חטא האָט גורם געווען.

ע

משה רבינו האָט אָבער אַלץ מתפלל געווען, ער האָט געקלערט ער וועט נאָך [קענען גיין].
דער מדרש זאָגט דאָך גאָר^ב, אַז יעקב אבינו האָט נאָך געמיינט [אז] תחיית המתים מגעת בַּיָּמִיו.

[וּכְמוֹ כֵּן מֹשֶׁה רַבֵּינוּ] ער האָט נאָך אַלץ גערעכנט [שאולי עוד יהיה עולם התיקון בימיו].

עא

למשל, אפילו [ווען] זיי זענען שוין דאָס דור המדבר נסתלק געוואָרן, [אָבער] ווען ס'העט גיווען געווען בשלימות [דער דור באי הארץ] אַזוי ווי משה רבינו האָט געוואָלט [והיה מגיע עולם התיקון בימיו], האָט געקאָנט זיין 'שוין' תְּחִילַת הַמֵּתִים, העטן טאַקע דאָס זעלבע דור [יוצאי מצרים] גיווען געאַנגען קיין ארץ ישראל, [כי היו קמים לתחייה].
זיי העטן גיווען אָפּגעקומען [חטא המרגלים] מיט די מיתה, [וואָס] ס'איז מִכְּפָרָא, און ס'העט 'שוין' גיווען געווען תְּחִילַת הַמֵּתִים, והיו נכנסין לארץ ביחד עם דור באי הארץ].

עב

נאָר מ'איז נאָכנישט ראוי געווען [דאָס דור], ס'איז נאָכנישט געווען דער עולם התיקון, אַז ס'זאל שוין זיין תְּחִילַת הַמֵּתִים. איבערדעם איז געבליבן אַ "מורֶשָׁה", נאָר בלויז מורֶשָׁה, נישט יְרוּשָׁה.

עג

ישוב קושיא כג

הספק של משה רבינו היה באם לדייק לשון הכתוב "מורשה", וכמובא בגמרא. והיינו דאם מוחזקת מאבותינו ונדייק לשון מורשה, צ"ל הרבונה שלא יכנסו לארץ, אבל אם אינה מוחזקת מאבותינו אלא ירושה ומתנה מחדש, אז יבואר דיוק לשון "מורשה" על זה גופא שאינה מוחזקת מכבר.

היצט איז אַזוי, דאָרט ליגט דער ספק.

משה רבינו האָט נישט געוואוסט וואָס דער פֿשֵׁט איז [בפסוק וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם מִמֶּנָּה].

עד

[דלכאורה] ווי קען איך זאָגן [דפירושו] יְרוּשָׁה, אַז ס'איז מוחזקת מאבותינו, [והלא אם כן] פֿאַרוואָס שטייט מורֶשָׁה. [ווייל] היצט אַז איך וועל זאָגן אַז ס'איז טאַקע יְרוּשָׁה, [ווייל] ארץ ישראל איז מוחזקת מאבותינו, - ממה נפשך, - [און] אַז איך זאָג מוחזק מאבותינו איז דאָך עס אַ יְרוּשָׁה, נו פֿאַרוואָס דען שטייט מורֶשָׁה.
מילא אַז ס'איז 'נישט' מוחזק לאבותינו, שטייט מורֶשָׁה ווייל מ'האָט עס הערשט זוכה געווען הערשט דעמאָלט [במתנה מחדש], פֿאַר די באי הארץ. אָבער אַז איך זאָג

^ב בבראשית רבה (פר, יא) ר' לוי בשם ר' חמא בר חנינא, כך היה אבינו יעקב סבור, שתחיית המתים מגעת בימיו.

^{בא} כמבואר במשנה וגמרא יומא (פה: פו.) וסנהדרין (מג: מז:) דמיתה מכפרת, עם התשובה.

אז ס'איז 'יא' מוחזק פון די אבות, דארף דאך שטיין [וירושא] פארוואס דען שטייט מורשה.

[אלא מאי] מוז איך דאך זאגן [דהכוונה בתיבת 'מורשה' על דור יוצאי מצרים] אז מ'וועט נישט קומען קיין ארץ ישראל.

עה

ומשה רבינו היה עומד ומצפה שעוד יכנס לארץ, ולא יהיה הפשט בתיבת 'מורשה' כפירוש הראשון, אלא הפשט יהיה שהוא ירושה ומתנה מחדש

ער האט דאך אבער אלץ געהאפט אז דעס וועט נישט זיין [דער פשט שלא יכנסו לארץ], און מ'וועט יא קומען^{מב}. ער האט דאך נאך מתפלל געווען שפעטער אַעבֿרה נא וואָרה, האָט ער נאָך גערעכנט ס'וועט זיין דער עולם התיקון, אזוי ווי ער האָט געוואלט האָבן.

ממילא איז אים דאָס נישט ניחא געווען דער פֿשט. האָט ער געקלערט, האָט ער נאָך געזאָגט תפלות ותחנונים פאָרן באַשעפער.

עו

ולכן לא רצה להשיב להם, אלא הקריב את משפטן לפני ה', והיה טמון בזה תפילה לה', שעוד יוכל ליכנס לארץ [ולכן היה] ויקרב משה את משפטן לפני ה'.

טאָקע דאָס אליין [הקריב] מִשְׁפָּטָן לִפְנֵי ה', [והיה בזה תפילה לפני ה'], ער האָט געוואלט פֿועל'ן אז ס'זאל יא זיין "ירושא", ממה נפשך.

איבערדעם איז אים נישט ניחא געווען צו זאגן [הפשט דלעיל, דלכן נאמר "מורשה" לפי שלא יכנסו לארץ, נאָר] איז אים ליבער געווען אז אפשר איז דער פֿשט אז ס'איז 'נישט' מוחזקת מאבותינו [און] איבערדעם שטייט מורשה. ממילא איז דאך נישט געדרינגען אז מ'וועט נישט קומען קיין ארץ ישראל פון דער נבואה, איז דאָס נישט געדרינגען אז זיי וועלן בלייבן אין דער מדבר, וועלן זיי יא קאָנען קומען [לארץ ישראל] פון דער מדבר, איבערדעם איז אים אלץ מער ניחא געווען [לומר דאינה מוחזקת מאבותינו, ואם כן אין מגיע להם חלק בכורה].

איבערדעם איז געווען [הקריב] מִשְׁפָּטָן לִפְנֵי ה'. [אבל לא שנתעלמה ממנו ההלכה, אלא שלא רצה להכריע ההלכה בזה שמוחזקת היא, כדי שיוכל עוד ליכנס לארץ].
[אבל הקב"ה השיב לו נתן תתן להם גם חלק בכורה, כי ארץ ישראל 'מוחזקת' היא, ועל כן אם תדייק לשון "מורשה", מונח בזה נבואה שהדור יוצאי מצרים לא יכנסו לארץ, ומשה בכללם].

^{מב} וואָפּ שכבר מתו אז המתי מדבר, כמו שהזכיר הרשב"ם, כבר נחית רבינו לתרץ זה בס"ג פנחס תשכ"ו וז"ל: וואָרן לעולם דעס וואָס ער זאָגט [הרשב"ם] דעם טעם [מהיכן פשט ליה דפירוש מורשה שלא יכנסו לארץ], ווייל איך זע [אז] מתו במדבר. דאָס ווייס איך הערשט שפעטער, אַבער דעמאָלטס ווען ס'איז געווען די מעשה מיט די בנות צלפחד איז נאָכנישט געווען אזוי זיכער, [ווייל] גזירה עבידא דבטלא, און משה רבינו האָט דאָך נאָך געהאָפט מבטל צו זיי די גזירה אויך. [והרין משה רבינו איז דאָך געווען דער כללות כל ישראל, און ווען ער קומט קיין ארץ ישראל, קען מען שוין נישט זאָגן אויף 'דעם דור' אז זיי זענען נישט געקומען, וואָרן ער אליין [נכלל בו כל הדור]. און אויסערדעם, יעקב אבינו האָט נאָך געהאָפט [שיגיע] תחיית המתים בימיו, [און] ווען משה רבינו קומט קיין ארץ ישראל איז דאָך דער עולם התיקון, העט דאָך גאָר נישט ווען געקאָנט זיין קיין חורבן, קאָן זיין העט שוין ווען געווען תחיית המתים, העט 'דאָס דור' [ממש] אויך נאָך געאָנגען [לארץ ישראל, ומצא] דאָס אז נאָכנישט געווען אזוי זיכער אז דאָס דור וועט נישט גיין.

[ובזה יובן שפיר גם המשך הדרוש להלן, כי מזה שנפשט למשה כי ארץ ישראל מוחזקת, ופירוש מורשה הוא שהדור לא יכנס לארץ, מזה כבר הבין שגם הוא עצמו לא יכנס לארץ, והבין].

עז

ישוב קושיא בח

ובזה יובן קישור דרשת המדרש בפסוק בנות צִעְדָּה עָלֵי שׁוּר, רמזה שבנות צלפחד יורשות מכאן ומכאן, גם חלק הבכורה, מזה נשמע שהפשט הוא שהיוצאי מצרים לא יכנסו לארץ, ומשה בכללם, ולכן עמד הירדן כחומה שלא יכנס משה לארץ.

דעס זאָגט דער מדרש.

ער האָט אים געזאָגט ניין, [שיעקב אמר ליוסף] בנותיך יורשות מכאן ומכאן. בנות צִעְדָּה עָלֵי שׁוּר, יעקב אבינו האָט געזען בנות וועלן יִרְשְׁנָען [גם חלק בכורה], און אַז זיי וועלן יִרְשְׁנָען [מטעם 'שמוחזקת' היא] איז דאָךְ עס טאַקע יְרוּשָׁה. נו וואָס דען שטייט מוֹרְשָׁה, ווייל מ'וועט נישט קענען [אריין לארץ ישראל].

מהאי טעמא איז דער ירדן [עמד למשה] כחומה שלא יכנס לארץ. [דכיון שדור המדבר לא יכנסו לארץ, על כן הוכרח גם משה להשאר עמהם, כדי שיקומו עמו לתחייה, וכמבואר במדרשים].

עח

פאַרשטייט מען דעם מדרש, אַז דאָס איז ס'איז הא בהא תליא.

[ווייל] דער זעלבער טעם פאַרוואָס ס'איז בנות יורשות מכאן ומכאן, פון דאָרט אַליין איז געדרנגען טאַקע אַז דעם דור וועט נישט קומען קיין ארץ ישראל, ממילא קען משה רבינו אויך נישט קומען, איבערדעם איז דאָס בנות צִעְדָּה עָלֵי שׁוּר [שעמד הירדן כחומה שלא יכנס משה].

די יְרוּשָׁה מיט דעם, דאָס איז איין זאך.

עט

ישוב קושיא בו

וכן יובן קישור המדרש שאמר לו הקב"ה מדין בנות צלפחד אתה מסתלק, שלא להשיב להם, והטעם כי מִלְפָּנֵי אֵין אתה מסתלק, שלא רצית להתיימש מלהתפלל לִפְנֵי על כניסת הארץ.

דאָס קען זיין דער פֿשט אין 'דעם' מדרש אויך.

מִדִּין בנות צלפחד אתה מסתלק, זעה איך דאָךְ אַז דו ביסט מסופק דערינען, דו ווילסט נישט אָפֿ'פֿסִק'נען די הלכה. וּמִפְּנֵי אֵי אתה מסתלק, ביי מיר פרובירסט דו דיך נאָךְ [צו] בעטן אַז אַעבֶּרָה נָא וְאָרָאָה.

[ווייל] דאָס איז דאָךְ אַלעס איין זאך, דאָס גאַנצע, אַז ער פרובירט זיך נאָךְ מתפלל זיין אַז מ'זאָל אים דאָס נאָכגעבן, [און] 'איבערדעם' טאַקע, פאַרדעם [איז] מבנות צלפחד אתה מסתלק, ווייל מִפְּנֵי אֵי אתה מסתלק, ווייל דו ווילסט נאָךְ אַלץ מתפלל זיין. דאָס איז טאַקע דער טעם [על שנסתלק מבנות צלפחד, לפי שלא רצה להסתלק מלהתפלל לפני ה'].

איז דאָס טאַקע איין זאך.

פ

ישוב קושיא במ

וכן אתי שפיר מה שדרשו בסמיכות הפרשיות, כי לאחר משפט בנות צלפחד התפלל שבנו יירשו גדולתו. כי מקודם לזה עדיין היה מצפה שיכנס הוא עצמו לארץ ולא יצטרכו לירש גדולתו, ולא עוד אלא שאם היה תחיית המתים בימיו לא היה שייך עוד כלל שיירשו הבנים גדולת האב.

ממילא פאַרשטייט מען שוין 'דעם' מדרש אויכעט, וואָס ער זאָגט אַז ער האָט געהערט אַז בנות צלפחד יורשות האָט ער געבעטן [שיירשו בניו גדולתו].

[ווייל] פריער האָט ער דאָך אַלץ נאָך גערעכנט [אַז] ער וועט [אַליין] קומען קיין ארץ ישראל. [וואו ער אלא] אַז ער וועט קומען קיין ארץ ישראל איז דאָך נישטאָ קיין ירוּשָׁה [לבניו], העט גיווען געווען דער עולם התיקון, העט געווען בלע הַמֶּנֶת לְנֶצַח (ישעי' כה, ח) העט נישט גיווען געווען קיין יורשים [בכלל], וואָרן ער העט דאָך גיווען 'געבליבן' כסדר, [וואס כן] וואָס האָט ער מתפלל צו זיין אַז בניו יירשו גדולתו.

אַז ער האָט אָבער געזען בנות צלפחד יורשות, ממילא איז דאָך צָעֲדָה עָלֵי שׁוֹר [שעמד הירדן כחומה לנגדו], וועט ער דאָך נישט קומען קיין ארץ ישראל, איז דאָך דער מוֹרָשָׁה טייטש אַז מ'וועט נישט קומען. און אַז מ'וועט נישט קומען, איז געקומען די צייט ער זאָל מתפלל זיין ס'זאָל זיין בניו יירשו את גדולתו, די קינדער זאָל אים יִרְשְׁנֶען על כל פנים.

פא

ממילא מיט דעם פאַרשטייט מען, זענען די אַלע דריי מדרשים (שבקושיא כז, כח, כט) איז דאָס פאַרענטפערט, איז דאָס אַלעס הא בהא תליא.

פב

התחלת ההקדמה לשוב קושיא ל-לא

לאָמיר זען.

דער אָמֶת, משה רבינו האָט דאָך שוין דאָ געזען אַז ער וועט נישט קומען קיין ארץ ישראל, און ס'וועט נאָך זיין אַ חורבן. [שהרי] דאָס איז דאָך דער טעם [שלא נכנס משה לארץ, כדי] ס'זאָל קענען זיין שפך חמתו על העצים ועל האבנים (כדלעיל באות 10). [ועל כן כבר הבין משה, דאם כן] מוז זיין חורבנות.

(המשך הקדמה 10, באות צד ואילך)

פג

[קושיא כד]

במדרש: אמר להן משה והלא ישראל מבקשין לחזור למצרים ואתנה מבקשות נחלה בארץ. אמרו בנות צלפחד, יודעות אנו שסוף כל ישראל להחזיק בארץ, שנאמר עַתְּ לַעֲשׂוֹת לָהּ הַפְּרוֹ תוֹרָתָךְ, אלא הַפְּרוֹ תוֹרָתָךְ משום עַתְּ לַעֲשׂוֹת לָהּ

כ'האָב פאַרגעסן [להציע בין הקושיות].

ס'איז דאָ נאָך אַ מדרש, ס'איז אַ פֿלאַ.

ס'איז דאָ אַ לשון אין ילקוט²², משה רבינו האָט געזאָגט פאַר די בנות צלפחד [ווען] זיי האָבן געוואָלט [נחלה] אין ארץ ישראל, האָט ער זיי געענטפערט ישראל אומרים וְנִשְׁוֹבָה מִצְרַיִם, ואתם אומרים תן לנו חלק בארץ.

האָבן געענטפערט די בנות צלפחד, סוף כל סוף יירשו [ישראל] את הארץ, [און] עַתְּ לַעֲשׂוֹת לָהּ הַפְּרוֹ תוֹרָתָךְ (תהלים קיט, קכו), הַפְּרוֹ תוֹרָתָךְ משום עַתְּ לַעֲשׂוֹת לָהּ.

פד

ואינו מובן מה שייך לענין זה, מאמר הכתוב עַתְּ לַעֲשׂוֹת לָהּ

[וקשה] וואו קומט עפעס אָהער עַתְּ לַעֲשׂוֹת לָהּ, איז דאָך עפעס אויך אַ פֿלאַ דער מדרש.

²² בילקוט שמעוני (רמז תשעג). ולשונו הובא לעיל באות לו.

פה

תירוץ הוית רענן – על קושיא בר

ובזית רענן מפרש, שאמרו כי אדרבה יען שהדור מבקש שלא ליכנס לארץ, על כן הוא צורך השעה לדבר מזה, משום עת לעשות לה'

דער זית רענן פלאגט זיך [דערויף], ער וויל זאגן [על דרך שדרשו בירושלמי] מד אַז דעמאָלטס ווען ס'איז הַפֿרו תּוֹרְתָהּ, דעמאָלטס איז אַ חשיבות אַז מ'דינט דעם אייבירשטען, אין אַ דור פון הַפֿרו תּוֹרְתָהּ איז עת לעשות לה'. אַזוי זאָגט ער עפעס, אַזאַ מאָדע [פֿשט] זאָגט ער.

טאַקע וויל מ'זאָגט וְנִשְׁכַּח מִצְרִימָה, איבערדעם עפעס [משום צורך שעה שישראל היו רוצים לחזור למצרים, דָּבְרוּ הֵם לִיטּוֹל חֶלֶק בָּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל (היפך מדבריהם), אף על פי שלא היה עכשיו עת לכך] מה.

פו

[קושיא כה]

אבל לפי פירושו עדיין לא מתורץ הלשון שאמרו יודעות אנו שסוף כל ישראל לחזיק בארץ

אַבער דאָס לשון [שאמרן] סוף כל סוף וועלן זיי דאָך קומען, פאַסט דאָך נישט אַרײַן אַהער, ס'איז נישט אַזוי מקושר.

פז

הקדמה לישוב קושיא בר-כה

כשהבין משה ממשפט בנות צלפחד שלא יכנס לארץ, הבין מזה כי עדיין לא יהיה עולם התיקון, ובאורך הזמן יתיישבו בארץ ויבואו לידי חטאים, ועתיד בית המקדש ליתרוב ויגלו מן הארץ

האָב איך גערעכנט, אפשר איז טאַקע דער פֿשט לִדְרִכְנוּ.

משה רבינו האָט דאָך שוין דאָ געזען [כי] אַז בְּנוֹת יִרְשָׁתָהּ [גם חלק בכורה, וארץ ישראל 'מוחזקת', אם כן פירוש 'מורשה' שלא יכנסו לארץ, ואם כן] וועט ער נישט קומען קיין ארץ ישראל, [וממילא] וועט זיין חורבנות, [כי במשך הדורות ע"י ההתיישבות בארץ יבואו לידי חטא, וכמו שנאמר] כִּי תוֹלִיד בָּנִים וּבָנֵי בָנִים וְנִשְׁתַּנְּתָם בָּאָרֶץ וְהִשְׁחַתְתָם [ואתחנן ד, כה], – [זה] שאמר הכתוב [כָּרַבם בֶּן חֲטָאוֹ (הושע ד, י), זאָגט דאָך דער מדרש^מ [דערויף] –

מ'האָט געזען, אַז זיי וועלן קומען קיין ארץ ישראל וועט [שפעטער] זיין ביטערע חטאים.

^מ במשנה דברכות (נד:) דורש הפסוק כך: הַפֿרו תּוֹרְתָהּ משום עת לעשות לה'. [ועיין בזה בגמרא שם (גס)].

ובירושלמי שם (דף סח:). תני רבי שמעון בן יוחאי אומר, אם ראית את הבריות שנתייאשו ידיהן מן התורה, מאד צמוד והתחזק בה, ואתה מקבל שכר כולם. מה טעם, הַפֿרו תּוֹרְתָהּ, עת לעשות לה'. הלל הזקן היה אומר בשעה דמכנשין בדר, ובשעה דמבדרין כנוש. וכן היה הלל אומר, אם ראית את התורה שהיא חביבה על ישראל והכל שמחין בה, בדר, ואם לאו כנוש.

^{מב} הוצתק מלשון הוית רענן. ומה שהזכיר רבינו מדרשת הירושלמי, הוא הוספה מרבינו בביאור כוונת הילקוט, על דרך הוית רענן. וכדמוכח מתוך לשון הילקוט עצמו, שלאחר שהביא הפסוק כלשונו הוסיף לסיים הפרו תורתך [משום] עת לעשות לה', דהוא כלשון המשנה בברכות שם, שעל זה מפרש הירושלמי כאמור. [ותוכן דברי הירושלמי היו שגורים בפי רבינו ככ"מ, כלשון זה שאומר בכאן].

^{מב} בדברים רבה (כ, יט): זה שאמר הכתוב כָּרַבם בֶּן חֲטָאוֹ לִי כְּבוֹדָם בְּקִלּוֹן אָמִיר, מהו כרובם וכו'. דבר אחר, כָּרַבם בֶּן חֲטָאוֹ לִי, אמר רבי תנחומא כל שהרביתי להם ארצות, כן חטאו לי וכו'. דבר אחר, כל שהרביתי להן עושר כן חטאו לי וכו'. דבר אחר, כל שהרביתי להן מלכים כן חטאו לי וכו'. דבר אחר, כל שהרביתי להן בנים כן חטאו לי, שנאמר כי תוליד בנים וגו'. [וזהו מזה כי ההתיישבות בארץ גרם להם לחטוא, וכמו שמזכיר רבינו ענין זה ביתר ביאור, להלן באמצע אות צג. ועיין עוד להלן בהערה נד מדברי החובת הלבכות בענין זה].

פח

און דער אַמֶת, ארץ ישראל איז דאָך נישט סובל קיין חטאים¹². [און] ס'איז נאָך אַרגער [חומרת החטא] אַז מ'זינדיגט אין ארץ ישראל, איז דאָך שוין ידוע¹³ [שהוא חמור טפי, לפי שהוא] בהיכל ה'. - אַזוי זאָגן דאָך אַלע ראשונים.
[וממילא כשראו שמשה רבינו לא יכנס לארץ] האָבן זיי שוין געזען אַז ס'איז נישט גוט [כי מחמת חומר החטאים בארץ ישראל, עתידין לגלות ממנה, ויחרב בית המקדש].

פט

וביפה תואר דקדק, לאזיה צורך היה בנין בית שני, שאחר זה נגרם עוד חורבן שני וצרות והריגות גדולות, והלא מוטב היה להמתין בגלות הראשון עד שיגיע זמן הגאולה נצחית [והנה] כ'האב שוין אַסאך מאָל¹⁴ נאָכגעזאָגט, דעס וואָס דער יפה תואר פרעגט ביים [בנין] בית שני, וואָס האָט דאָס געטויגט, זאָל מען ציוואַרטן [שוין ביז צום בנין העתיד, און וואָס האָט געטויגן] מ'זאָל סובל זיין דעס גלות [וזמן החורבן] נאָכאַמאָל.
און ער פלאָגט זיך [דערויף], ער וויל זאָגן [דהבית שני נבנה] וועגן נס חנוכה [שהוצרך לצאת מזה].
אַזוי זאָגט דער יפה תואר אין פרשת מקץ¹⁵.

צ

והוספתי דכן יש להקשות על בנין בית ראשון, דאם היה עתיד להחרב, אם כן טוב היה להמתין עד שיגיע זמן תיקון השלם, ולא יצטרכו לעבור הצרות של זמן החורבן והליכה לגלות. וכמו שפירשתי דמטעם זה היה גם סירובו של משה לילך למצרים בתחלת השליחות, כי רצה להמתין על תיקון השלם, כדי שלא יצטרכו לסבול כל כך הרבה באם יהיה עוד הפעם גלות
האָב איך געזאָגט שוין לאַנג¹⁶, אַז די זעלבע קשיא איז דאָך קשה אויפן בית ראשון אויכעט די זעלבע. מ'האָט דאָך געזען זיי האָבן דאָך געזינדיגט [וידעו שעתידי ליחרב], דער פסוק זאָגט דאָך [ואתחנן שם, יט] הַעֲדַתִּי בָכֶם הַיּוֹם כִּי אָבֹד תֵּאבְדוּן וּגְו'.

¹² כמבואר בתורת כהנים (סוף פרשת קדושים, והובא ברש"י אחרי יח כח): ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה וגו' (אחרי שם, וקדושים כ, כב). ארץ ישראל אינה כשאר כל הארץ, אינה מקיימת בעלי עוביר עבירות. משלו משל למה הדבר דומה, לכן מלכים שהאכילוהו דבר שאינו עומד במעיו, הוא מקיאו. כך ארץ ישראל אינה מקיימת עוביר עבירות לכך נאמר ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם. - [ועיין עוד באורך בריואל משה (ב, כב-קל)].

¹³ עיין בזה באורך בריואל משה (ב, מ-מב. קכ-קכב) שהביא שם רבינו כמה מקורות לזה.

¹⁴ בס"ג מקץ תשי"ז (ובחידישי תורה תשי"ז עמוד שטז), ויחי תשי"ט (לשון קדשו אות ככו-קכח), ועוד בכ"מ. ועיין ועיין זה בדברי יואל מקץ (עמוד שצז), פנחס (עמוד קמא), עקב (תנינא עמוד רכט), תבא (תנינא עמוד שמב), שמחת תורה (אות צח), ולחנוכה (אות מב, אות קא סוד"ה והטעם, אות קעו ד"ה וע"ד שאמרתיו ככר). - וכבר הזכיר רבינו באותה תקופה כל הענין דלהלן, גם בס"ג שלח תשכ"ז (לשון קדשו ג ח"א, אות ריה-רכד).

¹⁵ ביפה תואר (על בראשית רבה צב, ג): ולפי מה שכתבתי בדרושי בפסוק מִקֵּדֶשׁ ה' כוֹנֵנוּ יְדִיךָ (בשלח טו, יז), שכבר יוספק מה חפץ לה' בבנין בית שני, אחר שלא חזרו כל ישראל על אדמתם, ומלכות בית דוד, וארון הקודש ואש מן השמים ואורים ותומים ושמן המשחה שהם עיקר הקדושה לא חזרו, ותמיד היו משועבדים לפרס ורומי. טוב היה שיהיו בגלות עד בא משיחנו לגאולה נצחית, ולא שיטעמו טעם חורבן בית שני. • והתשובה לפי שראה ה' [כי] עת קץ רחוקה, והיה אפשר להתייאש ממנה. אם לחשבון שאשר העמיקו שחתו בעבודה זרה גילוי עריות שפיכות דמים וכו' כאנשי בית ראשון, אין מזור למכתם, וכמאמר הנביא (איכה ד, טו) אֶמְרוּ בְּגוֹיִם לֹא יוֹסְפוּ לְגוֹר, פני ה' חלקם לא יוסיף להביטם. ואם בראותם כי אזלת יד בני ישראל ואפס עצור ועזוב, ולא יצויר [אצלם] שיהיה להם עוד תקומה להרים ראש ולהלביש הוד מלכות, וכל שכן למלוך בכיפה. לזה בא בנין בית שני בינתיים, להורות כי עוד ידו נטויה עלינו להשגיח בנו. וכן עם היותם בגלות [תחת פרס ורומי גם בזמן בית שני], ידם רמה בכבוד והדר, ושעבדו היונים בימי חשמונאי, ונצחו מעטים את המרובים, ובכן לא יתייאשו עכשיו מהגאולה.

אָזוי ווי משה רבינו האָט דאָך דאָס געוואָלט (במצרים כשסירב מליך כד) מ'זאָל וואַרטן ביז ס'וועט זיין דער עולם התיקון²¹, ער האָט דאָך פאַרדעם נישט געוואָלט גיין (כי רצה שילכו) נאָר ווען ס'וועט זיין מתוקן, וועט מען שוין נישט ליידן קיין חורבנות, מ'וועט נישט זינדיגן אַזויפיל אין ארץ ישראל, מ'זאָל וואַרטן ביז מ'וועט קענען, ביז ס'וועט גוט זיין.

[איז דאָך] די זעלבע קשיא [קשה על הבית ראשון, כמו שהקשה היפה תואר על הבית שני].

צא

אבל התירון בכל זה, כמו שביאר בישמח משה כי קדושת בית המקדש דלעתיד גדולה כל כך, עד שלא היה באפשר להארץ לסבול גודל הקדושה, אם לא ע"י שכבר קדמו השתי בתי מקדשות הראשונות, והכינו את הארץ שתוכל לסבול הקדושה

נאָר וואָס דען, ס'האָט דאָך אָבער דאָך געמוזט זיין אָזוי, ס'האָט נישט געקענט זיין אַנדערש.

[ווי] כ'האָב שוין נאָכגעזאָגט דעם ישמח משה אין פרשת תצוה²², ער זאָגט מ'מינט עפעס אַז ס'איז ל'ריק די אַלע בתי מקדשות [שנחרבו לבסוף]. נאָר [ווייל] די ערד האָט נישט געקאָנט ס'זיין אַזאָ גרויסע קדושה [ווי] דאָס בית המקדש [השלישי], איבערדעם האָט מען געמוזט האָבן די ערשטע צוויי בתי מקדשות, [כדי] ס'זאָל אָביסל אַריינברענגען אַ שטיקל קדושה אין די ערד, און דעם בית שלישי וועט קענען האָבן אַ קיום דורכדעם.

ער זאָגט [עס דאָרט] באריכות, כ'האָב עס שוין אַסאך מאל נאָכגעזאָגט.

ער זאָגט באריכות, ער טייטשט מיט דעם²³ [דעם פסוק] [תהלים קכז, א] אִם ה' לֹא יִבְנֶה בֵּית [לשון עתיד], איז דאָך שׁוֹא עֲמָלוֹ בּוֹנֵיו בּוֹ [לשון עבר], איז דאָך געווען אינגאַנצן אַ יגיעה ל'ריק די ערשטע בתי מקדשות.

²¹ וכמו שביאר רבינו בכמה דרושים בפרשת שמות.

²² בישמח משה (תצוה, ד"ה כחית למאור) בתוך הדברים: נקדים מה דעמדו הקדמונים, הכי השני מקדשים שחרבו הם פועל ריק ח"ו והיו כלא היו, חלילה למור כן. אמנם הענין הוא יובן על פי משל לאחר שהביא זרע אילן טוב ממרחק, ונטעו עד שצץ ופרח ועשה פרי, ואחר כך עקרו, והביא זרע אילן אחר ונטעו וגם עשה פרי, ועקרו, וחזר והביא זרע אילן דוגמתו מן המובחר, ונטעו, והכניסו לקיום להיות דבר המתקיים לעד. והנה בעת עקירת השני אילנות הראשונים, כל הרוואה משתומם ומתפלא על מה עשה ככה לארץ הזאת לנטוע אילן טוב ויפה ולעקור אותו זה פעמיים, ומה טעם יש בדבר. אמנם האיש הנוטע אף הוא השיב אמריו להם כי הכל בחכמה ובהשכל, וכי גם נטיעת ב' האילנות הראשונים ועקירתם הכל היה צורך קיום אילן השלישי, לאשר כי הארץ הלזו אינה מסוגלת לגדל אילן כזה בטבעה ולא תוכל שאחו, לזאת הקדים לנטוע נטע נעמן בארץ עדי תקבל קצת איכות וטבע עפר הארץ המגדלת אילנות כאלו, ואחר זה עקרו לנטוע אחר תחתיו, וכן בפעם הב', ואז כשקבלה הארץ כח שיש בו די לקיים האילן קיום נצחי, ונעשה קרן בן שמן משמני הארץ הרחוקה, ואז נטע אילן השלישי אשר לזה היה מגמתו גם מאז. ועתה לא יבצר ממנו אשר זמם לעשות, ואחרית דבר טוב מראשיתו כאמור, עד כאן המשל.

והנמשל הוא, כשראתה חכמתו יתברך אשר אין בכח הארץ הגשומה הלזו לקבל ולסבול נוגה אור קדושת בית המקדש השלישי שיבנה במהרה בימינו, אשר כוננה היוצר בגבהי מרומים ליסדו על מכוני הר ציון, אשר עליו נאמר (תהלים כג, א) מִי יַעֲלֶה בְּהָר ה' ויִּמַּי יָקוֹם בְּמָקוֹם קָדְשׁוֹ וגו', לולי הב' מקדשות הראשונות, אשר על ידם ובכח קדושת העבודה מעשה הקרבנות זבח ונסכים ויתר עבודת הקודש אשר היה שם כמה מאות שנה, קנתה הארץ גם היא כח רוחני ואיכות קדושה נפלאה, עדי תוכל מעתה לסבול קדושת הבית השלישי, מעשה ידי יוצר, בית המקדש שלמעלה המכוון כנגד בית המקדש של מטה, וגדול יהיה כבוד הבית האחרון קיום נצחי, ובית עולמים יקרא.

²³ בישמח משה שם: וזה שאמר דוד המלך ע"ה אִם ה' לֹא יִבְנֶה בֵּית שׁוֹא עֲמָלוֹ בּוֹנֵיו בּוֹ, דיש להבין בשנותו את טעמו מעתיד לעבר, ד'בִּנְיָהּ הוא מורה על עתיד, עֲמָלוֹ על עבר, והנה ל'יה למימר או הכל בלשון עבר אם ה' לא

[ובאמת] איז עס דען געווען אַ יגיעה לריק? נאָר וואָס דען [מזה אדרבה יש לנו] אַ סימן אַז ס'וועט זיין ה' יבנה בית, [ווייל] דאָס ברויך אזוי צו זיין [שמקודם יהיו שתי בתי מקדשות הראשונות, ורק אחר כך יוכל להיות בנין בית המקדש השלישי].

צב

ישוב קושיא כד-כה

משה רבינו אמר לבנות צלפחד, דאס הדרו אומרים נְשׁוּבָה מִצִּירְיָמָה, אס כן עדיין אין הדרו זכאי שגייע עולם התיקון, וכשינסו לארץ עתידין לחמוא שם הרבה ויהיה עוד חורבן וגלות, ואס כן למה אתם משתוקקים כל כך על הכניסה לארץ

דאָס קען זיין.

משה רבינו האָט זיי געזאָגט פאַר די בנות צלפחד, אַז אידן זענען ביי דער בחינה אַז מ'זאָל צוריק קומען וְנְשׁוּבָה מִצִּירְיָמָה, וועט עס נישט האָבן קיין קיום [בנין המקדש, אף אס יכנסו לארץ, ממילא איז עס נישט אַזא גרויס חשיבות] ש'יכנסו עתה לארץ, ולמה אתם מבקשים כל כך נחלה בארץ. ומשה רבינו לשיטתו שהיה סבור כך גם במצרים, שלא התרצה מתחלה רק בגאולה נצחיית [כדלעיל באות ז].

צג

ועל זה השיבו לו יודעות אנו 'שסוף' כל ישראל להחזיק בארץ, דסוף כל סוף יהיה התיקון השלם לעתיד לבא, ואף שמקודם יחמוא ויהיה גם בחינת הפירו תורתך, יש הכרח ליכנס עתה לארץ משום עת לעשות לה', כדי לעשות הכנה לבנין השלישי ע"י השתי בתי מקדשות הראשונות

האָבן זיי אים געענטפערט, 'סוף כל סוף' וועט מען דעך דאָך קומען [לעתיד לבא באופן מתוקן]. פאַרוואָס, [ווייל] הַפֶּרו תּוֹרַתְךָ מִשׁוּם עַת לַעֲשׂוֹת לָהּ, [דבכדי] אַז ס'זאָל האָבן אַ קיום דאָס דריטע בית המקדש [צריך ליכנס עתה לבנות הב' בתי מקדשות הראשונים], כאַטשיג אפילו [דכניסת הארץ עתה] ס'איז דאָך גורם הַפֶּרו תּוֹרַתְךָ, וואָרן ס'איז דאָך כָּרָם בֶּן חֲטָאוּ ווי דער מדרש זאָגט^י [על הפסוק] כִּי תוֹלִיד בָּנִים וּבָנֵי בָנִים וְנוֹשְׁנֵתָם בְּאֶרֶץ וְהִשְׁתַּחֲתָם וגו', ווייל זיי האָבן זיך אזוי גוט באַזעצט בְּאֶרֶץ, דורכדעם האָט מען

'בנה' וגו', או הכל בלשון עתיד 'יעמלו' וגו'. ◦ אמנם הוא הדבר אשר דברנו, דמזה שענינו רואות בית המקדש בנוי וחרב זה פעמים, נצמח תקוה טובה ופתחון פה להמחילים לו ומצפים לישועתו. כי לולי זאת שעתיד הקב"ה לבנות במקומו בית השלישי נכבד מן הראשונות, למה היה זאת ועל מה עשה ה' ככה לבנות ולסתור, הלא דבר שהוא אינו רק לזמן הוא 'פלא' נגד אין סוף ברוך הוא, וחלילה לו ליחס פעולת ריק ח"ו, אלא ודאי דכל זה היה הכנה להאחרון שיבנה במהרה בימינו כו'. ◦ וזה שאמר לחזק אמונתנו ותקותינו על הבית הג' שבדודאי יבנה, אס ה' לא יבנה בית, ר"ל איך יעלה על הדעת שה' לא יבנה בית השלישי, הלא אז שָׁאָ עָמְלוּ בּוֹיָיו בּוֹ בַּהֲב' מקדשות הראשונות חלילה, וזה לא יתכן, אלא ודאי עתיד הקב"ה לבנותו במהרה בימינו. ^י במדרש המובא לעיל באות פז והערה מז.

ועיין בזה בחובת הלככות (שער הפרישות, פרק ז) וז"ל: אבל ההפרש שבין קדמונינו ובינינו בפרישות, הוא שהקדמונים כמו חנוך, נח, ואברהם, ויצחק, ויעקב, ואיוב ורעיו, היה שְׁקָלָם זך ויָצָרָם חלש, ונפשותם היו נמשכות אחר שְׁקָלָם, והמעט מן המצוות היה מספיק להם בהשלמת עבודת האלקים, עם אמונת לבם לאלקים וכו'. ◦ וכאשר ירדו בניהם אל מצרים וגורו בה בימי יוסף כשבעים שנה בשלוה, וחזקה תאוותם וגדלה תשוקתם, וגבר יָצָרָם על שְׁקָלָם, נצטרכו מן הפרישות אל מה שיהיה היפך תאוותם ויעמוד כנגד יָצָרָם, והוסיף להם הכורא מן המצוות השמעייות, מה שעמד להם במקום הפרישות הראויה להם, כפי תכלית יכלתם ופחות ממנה. ◦ וכאשר כבשו ארץ כנען, ונכנסו בה, והתנעמו בטובה, ביקשו המזון והסמון לו ממותרים מאכל ומשתה והמשגל והבנין, וכל אשר נוספה הארץ ישוב, נוסף השכל חורבן, כמו שנאמר (עקב ח, יב-יד) פֶּן תֹּאכַל וְשִׁבְעָתָּ וּבָתִּים תִּבְנֶה וְיִשְׁכַּבְתָּ, וּבְקָרְךָ וְצִאֲנֶךָ יִרְבֶּיךָ וְנוֹסַף וְזָהָב וְזָהָב יִרְבֶּה לָּךְ, וְכָל אֲשֶׁר לָךְ יִרְבֶּה, וְיָרָם לְכָבֶדְךָ וְיִשְׁכַּחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ. וכל אשר נוספו התאוות ונתחזקו, נחלש הִשְׁקָל והתאחר מהשיג העצה הנכונה, והצטרכו אל פרישות חזקה, יעמדו בה כנגד תאוותיהם, כדרך הנזיר ומנהג בני הנביאים וכו'. וכן בשאר הדורות, הִשְׁקָל בחולשה, והתאוה בגבורה. ובכל עת שמתעסקים בענין מעניני העולם, הטרידים מעניני העולם הבא וכו'.

געזינדיגט מער, אָבער מ'ווייסט ס'איז טאַקע דורכגעגאַנגען [שווערע זאַכן], אָבער סוף כל סוף האָט מען דאָך אַסאַך אויפגעטון מיט דעם, ביים בית ראשון, און ביים בית שני. כאַטשיג ס'איז געווען געמישט מיט הַפֿרו, כאַטשיג ס'איז געוואָרן הַפֿרו תּוֹרְתָךְ און ס'איז געוואָרן דורכדעם חורבנות, אָבער דורכדעם איז עת לעשות לה', דורכדעם וועט דאָס דריטע בֵּית הָאָבֶן אַ תְּקוּמָה.

דאָס האָבן זיי געענטפערט, הַפֿרו תּוֹרְתָךְ משום עת לעשות לה'.

דאָס קען מען זאָגן אפשר אַ בחינה דאָ אין דעם ילקוט.

צד

ישוב הקושיות בפרשת התמיד

הקדמה לישוב קושיא ל-לא

היה איך שיהיה, משה רבינו האָט דאָך שוין דאָ געזען אַלעס, די חורבנות. (וכדלעיל באות פב, פז).

צה

איתא במדרש, דכשהתפלל משה יפקד ה', הראה לו הקב"ה כל השופטים ומנהיגים עד סוף כל הדורות

און ס'שטייט דאָך אין מדרש, דער בורא כל עולמים האָט אים געזאָגט, [ווען] ער האָט געבעטן יפקד ה' אֱלֹקֵי הַרוּחֹת לְכָל בֶּפֶשׁ, זאָגט דער ילקוט טאַקע^{יז}, [און] דער מדרש, דער בורא כל עולמים האָט אים געוויזן כל השופטים שיעמדו על ישראל עד שיחיו המתים, אַלע שופטים האָט אים דער בורא כל עולמים געוויזן.

צו

- בעונינו הרבים, איז [דאָס] אַ שטיקל הַתְּחִזְקוֹת, [ווען] מ'זעט [אַז] אַז דער בורא כל עולמים האָט אפילו 'דעם דור' [שלנו] אויך געוויזן, אַז ס'שטייט 'אַלעס', עד שיחיו המתים, האָט ער 'דאָס' אויך געזען, דעם ביטערן מצב וואָס מ'זעה מיר היינט. -

צז

גם אמרו במדרש, שהראה לו את מלך המשיח, ועליו נאמר איש אשר 'רוח' בו, ומשמע שבזה נחה דעתו של משה נאָר דער מדרש פירט אויס דערנאָך, דער בורא כל עולמים האָט אים געזאָגט, דו האָסט געבעטן אֱלֹקֵי הַרוּחֹת, [קח לך] אִישׁ אֶשֶׁר 'רוח' בו, איך וועל דיר ווייזן רוחו של מלך המשיח [שנאמר בו] (ישעי' יא, ב) וְנָחָה עָלָיו 'רוח' ה'.

צח

און מיט דעם האָט ער אים באַרואיגט זעט אויס. ער האָט אים געוויזן וואָס ס'וועט נאָכקומען [לאחר זה], דער מלך המשיח.

^{יז} בילקוט שמעוני בפרשתן (רמז תשעו): יפקד ה' אֱלֹקֵי הַרוּחֹת וכו'. אמר לו, האיש שאתה מעמיד עליהן, יש בו רוח של ששים רבוא שיהא מסיח לכל אחד ואחד לפי דעתו. אמר ליה הקב"ה, משה [הואיל] וכך דברת, הריני מראה אותך כל השופטים וכל הנביאים שאני מעמיד על בְּנֵי, מעכשיו עד שיחיו המתים. ○ אמר רבי סימון, וַיִּצְאָהוּ ה' אֶת כָּל הָעָרֶץ (ברכה לז, א) והיה מראה אותו יהושע עומד תחתיו ומוסר לעתניאל, וכן כולן. אמר ליה הקב"ה כל אלו שהראיתי לך, דעה אחת ורוח אחת יש בהן, אבל מה שבקשת לראות מראש בסוף, רוח אחת יש בו והיא שוקלת כל הרוחות, זה משיח, שנאמר (ישעי' יא א-ב) וַיִּצָא חֹטֵר מִגִּזְעֵ יִשְׂרָאֵל וְנָחָה עָלָיו רוח ה' רוח חֲקֵמָה וּבִינָה וגו'.

[דכשמה ביקש] יפקד ה' אלקי הרוחות, האט ער געזען עד סוף כל הדורות, ביו תחיית המתים.

צט

ובעת ביאת המשיח יבוא עמו משה רבינו בעצמו, וגם כי משיח יהיה מושרש נשמתו של משה רבינו און מיטן מלך המשיח וועט 'ער' [משה רבינו] דאך מיטקומען, אין זוהר¹¹ שטייט דאך טאקע, - און אין מדרש אויכעט¹² [שיבוא ביחד עם אליהו] - [ובזוהר כתיב] אז ער וועט טאקע זיין נשמת משיח. וועט 'ער' טאקע זיין דעמאלטס.

ק

ואפשר שזה היה תשובה על מה שביקש שבניו יירשו גדולתו, ולזה הראה לו גדולת מלך המשיח שהוא בחינת נשמתו, שהוא עצמו יהיה המלך, ולא יצטרכו אז בניו לירש גדולתו קען זיין ער האט אים טאקע געוויזן [דערמיט] אז דארט וועט זיין טאקע כח נשמתו [של משה] וועט אויך זיין אין דעם מלך המשיח, [ובזה מילא הקב"ה בקשתו וואס] ער האט פארלאנגט ער האט געבעטן אז בניו יירשו את גדולתו, האט ער אים געוויזן אז דו אליין וועסט זיין שפעטער, ווען ס'וועט קומען דער זמן. [על כל פנים] אזוי שטייט דאך דא אין מדרש אויפן ארט [שהראה לו הכל, ואף מלך המשיח].

קא

עוד הקדמה לשוב קושיא ל-לא במדרש ילקוט: אמר הקב"ה, גלוי וידוע לפני שבות המקדש עתיד ליחבר ואי אתם יכולין להקריב קרבנות, אלא מבקש אני תמורתן של קרבנות, שמע ישראל בבקר, שמע ישראל בערב, ועולה לפני יותר מכל הקרבנות [והנה] ס'שטייט אין מדרש ילקוט¹³ אויפן פסוק פון שמע ישראל [ואתחנן ו, ד], שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד. זאגט דער מדרש אזוי: לפי שצפה הקדוש ברוך הוא שעתיד בית המקדש ליחבר, וועט נישט זיין קיין קרבנות, מ'וועט נישט קענען מקריב זיין קיין תמידין צוויי מאל אין טאג, האט דער בורא כל עולמים געהייסן, פארדעם האט ער געגעבן מצות קריאת שמע, קריאת שמע איז במקום תמידין. האט דער בורא כל עולמים געזאגט, ס'איז נאך ביי מיר מער חביב ווי די תמידין. אז זיי זאגן אמת'דיג קריאת שמע בערב ובבוקר, דאס איז מער חשוב ווי די תמידין, און דאס איז תחת התמידין, אזוי שטייט דאס לשון אז דאס איז במקום זה.

¹¹ בזוהר הק' (ח"ב כק.). וכן הוא בתיקוני זוהר (תיקון טט) זוהר חדש (פרשת בראשית). ויענין באור החיים הק' (ויחי מט, יא. תצוה כו, כ) ובויאל משה (סוף ההקדמה, ובמאמר א סימן לו), ועוד בכ"מ בדברי רבינו.

¹² בדברים רבה (ג, יז): אמר ליה הקב"ה, משה, חייך כשם שנתת את נפשך עליהן בעולם הזה, כך לעתיד לבא כשאביא להם את אליהו הנביא, שניכם באין כאחת.

¹³ בילקוט שמעוני ואתחנן (רמז תתלה): שמע ישראל. משל לחכם שהיה לו בן והיה מעלה לו [הבן לאביו] שתי סעודות בכל יום אחת בבקר ואחת בערב, אחר ימים ראה החכם את בנו שהעני ולא היה יכול לעשות כשם שהיה למוד, קרא לו אביו ואמר לו, בני ידוע אני שאין כך כח לאותן שתי סעודות שהיית מביא לי, איני מבקש ממך אלא שתהא שומע אותי דורש בבית הכנסת ב' פעמים ביום, והוא ערב לי כאותן שתי סעודות שהיית מעלה לי, כך אמר הקב"ה לישראל לשעבר הייתם מקריבין לי שתי פעמים ביום את הפקש אחד תעשה בבקר וגו', וגלוי וידוע לפני שבות המקדש עתיד ליחבר ומכאן ואילך אי אתם יכולין להקריב קרבנות, אלא מבקש אני 'תמורתן' של קרבנות, שמע ישראל בבקר, שמע ישראל בערב, 'ועולה לפני יותר מכל הקרבנות'.

קב

והמעט שקריאת שמע הוא תמורת הקרבנות אין אתנו יודע עד מה, אבל כך גילה לנו חז"ל בשורש המצוה

און פֿאַרוואָס דאָס איז [זה] בַּמָּקוֹם זֶה, מילא דאָס פֿאַרשטיי [מיר דאָך נישט. וחכמינו ז"ל] זיי האָבן דאָך געוואוסט שוֹרְשֵׁן פֿון אַלע מצות, [וכמו שאומרים קודם עשיית מצוה] לַתֵּן שוֹרְשָׁה בַּמָּקוֹם עֲלֵיוֹן, [והם ידעו כן] די שוֹרְשֵׁן פֿון די תמידין דאָס האָט איין שורש [עם מצות קריאת שמע וקבלת עול מלכות שמים].

קג

ואפשר ליתן גם מעט פשוט, לפי שהקרבנות הם כדי להציל מן עבודה זרה, כמו שכתב הרמב"ם, ומבואר כן גם במדרש מהפסוק וְלֹא יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת זִבְחֵיהֶם לְשָׁעִירִים

אַבִּיסֵל קען זיין [לפרש] די כוונה, וואָרן ס'זעט דאָך אויס אין מדרש^ט אויך^ט, אַז די קרבנות זענען במקום [כדי] מציל צו זיין פון עבודה זרה, [כנלמד מהכתוב] וְלֹא יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת זִבְחֵיהֶם לְשָׁעִירִים [אחרי י, ד].

[ואם כן קריאת שמע שהוא קבלת עול מלכות שמים ויחוד ה', הוא תמורת הקרבנות, שהם גם כן להרחיק מעבודה זרה ודעות נפסדות באמונה].

קד

או יש לומר לפי המדרש שעל ידי הקרבנות וקריאתן מתעורר זכות עקדת יצחק, שמשם נלמד כח המסירת נפש עבור רצון ה' ויחודו, וגם מצות קריאת שמע עיקרו הוא קבלת המסירות נפש על יחוד ה'

אַדער ווי ס'שטייט אין מדרש^ט, אַז מ'איז מזכיר [דערמיט דעם זכות] עקידה של אברהם, [שהוא הוראה] אויפן מסירת נפש.

[און] דאָס איז דער יחוד ה', [וואָס] אידן זענען מקבל [בשעת קריאת שמע] ה' אֶחָד, [בקבלת מסירות נפש, כמבואר בזהר וספרים הק', שזהו עיקר מצות קריאת שמע].

[וכהמשך דלהלן באות (קד)]

קה

ושני בחינות אלו הם ב' מצות אֶנְכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ ששמענו מפי הגבורה

[ואלו הב' בחינות שאמרנו בענין הקרבנות], דאָס איז די צוויי מצות [פון] אֶנְכִי וְלֹא יִהְיֶה [ששמענו מפי הגבורה במעמד הר סיני].

און [זהו גם מצות קריאת שמע, לקבל על עצמינו] ה' אֶלְקֵינוּ ה' אֶחָד, אֵין יְחִיד כְּיָחִיד.

^ט בויקרא רבה (כב, ח): רבי פנחס בשם רבי לוי אמר, משל לבן מלך שגס לבו עליו, והיה למד לאכול בשר נבילות וטריפות. אמר המלך, זה יהיה תדיר על שולחני, ומעצמו הוא גדור. כך לפי שהיו ישראל להוטים אחר עבודת כוכבים במצרים, והיו מביאים קרבניהם לשעירים, דכתיב וְלֹא יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת זִבְחֵיהֶם לְשָׁעִירִים, ואין שעירים אלו אלא שדים, שנאמר (האזינו לב, יז) יִזְבְּחוּ לְשָׁדִים, ואין שדים אלו אלא שעירים, שנאמר (ישעי' יג, כא) וְשָׁעִירִים יִקְרְאוּ שֵׁם, והיו מקריבין קרבניהם באיסור במה, ופורעניות באות עליהם. אמר הקב"ה, יהיו מקריבין לפני בכל עת קרבנותיהן באהל מועד, והן נפרשים מעבודת כוכבים, והם ניצולים.

^פ בלשון 'אויך', הכוונה כי הרמב"ם בספר המורה כתב כן בטעם הקרבנות, והראשונים הקשו עליו, ורבינו בכמה דרושים מזכיר להליץ בעד הרמב"ם 'דגם' במדרש מבואר כדבריו.

^{סא} בילקוט שמעוני וירא (רמז צט): אמרו אותו היום שהעלה אבינו אברהם את יצחק בנו על גבי המזבח, תיקן הקב"ה שני כבשים א' בשחרית וא' בין הערבים, שנאמר אֶת הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד [תעשה בבקר] וגו'. וכל כך למה, שבשעה שישאל מקריבין תמידין על המזבח וקוראין את המקרא הזה צִפְנָה לִפְנֵי ה', זוכר עקדת יצחק בן אברהם. מעיד אני עלי שמים וארץ, בין גוי בין ישראל בין איש בין אשה בין עבד בין שפחה קורא את המקרא הזה צִפְנָה לִפְנֵי ה', הקב"ה זוכר עקדת יצחק בן אברהם.

קו

[און דעס וואָס] מ'איז אויף זיך מקבל באמת מיט 'מסירת נפש' [דעם יחוד ה' ועול מלכות שמים], דאָס איז די מצוה פון קריאת שמע, אַז דאָס קומט נאָך, [דער ואהבת את ה'] בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ.

קז

[ובכל אופן הרי גילו חכמו"ל דמצות קריאת שמע] דאָס איז במקום פון די תמידין, אַזוי שטייט דאָך אַרויס [אין מדרשו].

קח

ישׁוּב קוּשִׁיא לֹא

להאמור, במצות קריאת שמע מקבלין מצות אַנְכִי וְלֹא יְהִיָּה לָךְ, אשר מפי הגבורה שמענום במעמד הר סיני, אשר לכן מושרש האמונה בלבות ישראל, כיון ששמענו זאת מפי הקב"ה בעצמו, וכמבואר ברמב"ם מהפסוק וגם כָּךְ יֵאָמְרוּ לְעוֹלָם

לְאָמִיר זַען.

די מצוה פון קריאת שמע, אַחַד, אַז ס'איז [ה' אַלְקִינוּ ה'] אַחַד, דאָס איז [די מצות] אַנְכִי וְלֹא יְהִיָּה לָךְ, [וואָס] דאָס האָבן אידן געהערט אויפן באַרג סיני, אַנְכִי וְלֹא יְהִיָּה לָךְ מפי הגבורה שמענום (מכות כד.), די צוויי [מצות] האָבן אידן געהערט [מפי הקב"ה בעצמו], און דאָס איז 'מוֹשֶׁרֶשׁ' געוואָרן [בלב כל איש ישראל] ביים מעמד הנבחר. מהאי טעמא זאָגט דאָך דער רמב"ם²⁰ אַז דער איד וואָס ער גלייבט נישט אין דעם, איז בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני.

[ווייל] דאָס איז אַן הבטחה [וגם כָּךְ יֵאָמְרוּ לְעוֹלָם] (יתרו יט, ט), אַז די וואָס זענען דאָרט געשטאַנען, זענען מוֹשֶׁרֶשׁ געוואָרן אין דעם. [וממילא כשמקיימין מצות קריאת שמע] מיט דעם דערמאָנט מען דעם וואָס מ'האַט געהערט אויפן באַרג סיני, אַז ס'איז נאָר ה' אַחַד.

קט

וזה שבא הכתוב להודיע כאן בפרשת התמיד, לפרשה האיד יהיה פרשה זו נצחית גם בזמן החורבן, ובפרט דמצוה זו נקרא "תמיד", וגם נאמר "צו" אַתְּ כֵּן יִשְׂרָאֵל, שהוא לשון זיוור מיד 'ולדורות'

דאָס קען זיין איז דער פֿשט [בפסוק עלת תמיד העֶשְׂיָה בְּהֵר סיני].

²⁰ באגרת תימן להרמב"ם: ואתם אַחֲנֵינוּ, חזקו ואמצו והשענו על הפסוקים האלה האמיתיים, ואל יבהילו אתכם השמדות אם תכפו אתכם, ואל יפחיד אתכם תוקף יד האויב עליהם וחלישת אומתנו. שכל הענין הזה אינו רק נסיון ובחינה, להראות אמונתכם וחבתכם בעולם, ושלא יחזיקו בדת האמת בעתות כאלו אלא החכמים יראי ה' מזרע יעקב הזרע הטהור והנקי שנאמר עליהם (ויאל ג, ה) וּבִשְׂרֵידִים אֲשֶׁר ה' קָרָא, ביאר שהם יחידים, והם האנשים שעמדו אבותם על הר סיני ושמעו הדיבור מפי הגבורה ושלחו ידיהם ואמונתם לברית וקבלו על עצמם המעשה והקבלה ואמרו כל אֲשֶׁר דָּבַר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע (שמות כד, ז), וחייבו דבר זה עליהם ועל הבאים אחריהם, שכן כתוב (נצבים כט, כה) לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם. ○ וכבר הבטיחנו הבורא יתברך כאדם הנכנס ערב לחבירו, ודי לנו בערבותו, והודיענו שכל מי שעמד על הר סיני שהם מאמינים בנבואת משה רבינו בכל מה שבא על ידו, הם ובניהם ובני בניהם עד עולם, שכן אמר הקב"ה יתברך (שמות יט, ט) הִנֵּה אֲנִי בָא אֵלֶיךָ בְּעָבֹר הָעֵנָן בְּעָבֹר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְרִי עִמָּךְ וְגַם כָּךְ יֵאָמְרוּ לְעוֹלָם. לפיכך יש לדעת, שכל מי שנטה מדרך הדת הנתונה במעמד ההוא, שאינו מזרע האנשים ההם. וכן אמרו רבותינו ז"ל על כל המסתפק בנבואה, לא עמדו 'אבותיו' על הר סיני. המקום יצילנו ויצילכם מן הספק, וירחיק ממנו ומכם המחשבות המביאות לידי ספק ולידי מכשול. [נועין בזה בעל הגאולה ועל התמורה סימן סב].

[שהרי] דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט [מצות הקרבת] תמיד, [און] די תורה הקדושה איז אַ נצחיות, [ובפרט שנאמר כאן] תמיד איז טייטש "תמיד".
און [לכאורה] ווי קען מען זאָגן תמיד, וואָס טוט מען בחורבנה, האָט זיך דאָך עס אויפגעהערט אינגאנצן [די הקרבת התמידין. און] אַז דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט אַ דיבור "תמיד", איז דאָך עס טאָקע תמיד.

קי

אויסערדעם שטייט [דאָך דאָ] "צו" אַת בני ישראל, [וודרשו חכ"ל]¹⁰ אַין 'צו' אלא לשון זירוז מיד ולדורות.
און [לכאורה] ס'איז דאָך נישט אויף לדורות.

קיא

ולוה נאמר עלת 'תמיד' העשיה 'בהר סיני', כי על ידי מצות קריאת שמע שהוא קבלת ה' מצות שמענוו 'בהר סיני' מפי הגבורה, והוא תמורת הקרבות, על ידי זה נשאר עלת 'תמיד' אפילו בזמן גלות איבערדעם זאָגט אָבער דער פסוק, [כאַטש] די תמידים וועלן נישט זיין אייביג, אָבער עלת 'תמיד' העשיה 'בהר סיני', דעס איז דאָך דער רעכטער תמיד, דעס [וואָס מ'האָט געהערט] אויפן באַרג סיני, דאָרט איז געזאָגט געוואָרן דער אָנכי ולא יהיה לך, דאָרט האָבן אידן געהערט דעם אָנכי ולא יהיה לך, דאָס איז געווען דאָס פלאַץ דאָס איינציגע וואָס אידן האָבן געהערט דעם אָנכי ולא יהיה לך, שטייט דאָך אַרויס, און דאָס איז נחשב פאַר אַ "תמיד" [דקריאת שמע הוא תמורת הקרבות כמבואר במדרש. וממילא] אַזוי אַרום איז עלת 'תמיד', איז געבליבן בתמידיות 'די' עולה [בתמידיות, דורך מצות קריאת שמע] דעס וואָס ס'איז העשיה 'בהר סיני'.

קיב

ישוב קושיא ל

ובזה יובן שפיר דברי המדרש, שאמר הקב"ה עד שאתה מצוני על בני, צוה את בני עלי, שלא ימירו את כבודי. כי בפרשה זו נכלל מצות קריאת שמע שהוא יחוד ה' באחדות הגמור, מבלי שום תמורה ותערובות ח"ו

ממילא ווייזט דאָך די קרבנות אויף אחדות הבורא.

[ומובן דברי המדרש, שבפרשה זו אמר הקב"ה למשה להזהיר את בני ישראל] שלא ימירו את כבודו, מ'זאל נישט אַריינמישן [קײן אַנדערע זאַכן, מלשון הפסוק] על הגאָלָה ועל הַתְּמוּנָה [רות ד, ו], מ'זאל נישט יַמְמִיר זיין [דעם יחוד ה' על ענינים אחרים ח"ו]¹⁰, האָט דער בורא כל עולמים געזאָגט, - [ולשון המדרש בזה הוא] אַזוי ווי [דער לשון הפסוק] 'יַמְמִירוּ אֶת כְּבוֹדִם' בַּתְּבִנִּית שׁוֹר אֶכֶּל עֶשֶׂב [תהלים קו, כ], - מ'זאל נישט יַמְמִיר זיין [כבודו יתברך].

¹⁰ בגמרא קידושין (כט.): תנא דבי ר' ישמעאל, כל מקום שנאמר 'צו', אינו אלא זירוז מיד ולדורות. זירוז דכתיב (דברים ג, כח) וְצוּ אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְחִזְקִיָּהוּ וְאַמְרָתָם, מיד ולדורות דכתיב (במדבר טו, כג) מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוָּה ה' וְהָלָא לְדִרְתֵּיכֶם. [וכן הוא בתורת כהנים ריש פרשת צו, וכמובא ברש"י שם].

¹⁰ ועיין בס"ג ואתחנן תשכ"ו [לשון קדשו קיא ח"א, אות קכד-קלז], וס"ג ואתחנן תשכ"ז, בביאור הפסוק שמע ישראל אַל תִּהְיֶה לָנוּ אֱלֹהִים אֲחֵד, ובזה יובן עוד יותר שייכות הלשון שלא ימירו את כבודי, אל מצות קריאת שמע, עיי"ש באורך.

קיג

איבערדעם פאַרשטייט מען דעם מדרש וואָס ער זאָגט, - וואָס רש"י ברענגט [בקיצור, - שאמר הקב"ה למשה] דו ביסט מְצֻנָה אויף מיר, זאָלסט מְצֻנָה אַתּ בְּנֵי שְׂלֵא ימירו [אַתּ כבודי].

וואו אַרומער [שטייט דאָס דאָ], ווייל מ'האָט געזאָגט 'צו' אַתּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אַיִן לשון צו אלא 'לדורות', דאָס ליגט דאָך אין דעם אַתּ קָרְבְּנֵי לַחֲמֵי תִשְׁמְרוּ, אַז ס'איז געבליבן דערנאָך מצות קריאת שמע, [שהוא] יחוד הבורא ברוך הוא, וואָס מ'האָט מקבל געווען אויפן הר סיני.

קיד

דעם זאָלסטו זיי אַנזאָגן:

ס'זאָל זיין מוֹשֶׁרֶשׁ [בלב דער יחוד ה'], מ'זאָל נישט אַריינמישן, מ'זאָל זיך נישט חלילה פאַרדאַרבן די אָמוּנָה.

מ'זאָל זיך מַרְחֵק זיין פון די וואָס זענען דערקעגן, פון מינים און פון אַפיקורסים לא עלינו. השם ישמרנו, [דכל שכן פון] דאָרט וואו ס'איז חלילה 'נאָך דערצו' אַ מְקוֹר פון מִינּוּת, וואָס ס'איז אינגאַנצן היפּוך פון אַחֲדוּת הַבּוֹרָא ברוך הוא, מ'זאָל חס וְשָׁלוֹם נישט האָבן קיין 'גְּגִיעָה קְלָה' חס ושלום 'אין דעם'.

מ'זאָל איבער'חַזְרֵין [כסדר] אַז יעדער כַּח וְחוֹזֵק וְאוֹמֵץ [שנותנין למינים ואפיקורסים] איז 'דערקעגן' דעם אַלעמען. דערקעגן די תּמִידִין, און דערקעגן קריאת שמע, און קעגן אַלעמען [מה ששמענו וקבלנו בהר סיני].

קטו

איבערדעם האָט ער געזאָגט זאָלסט זיי מְצֻנָה זיין.

וואָרן ער האָט געזען שוין די חורבנות פונעם דור, האָט ער געבעטן [יפקוד ה' איש על העדה, על לדורות].

האָט ער געזאָגט [הקב"ה], דו ביסט מיר מְצֻנָה? זאָלסט מְצֻנָה זיין אַתּ בְּנֵי, דו זאָלסט אַריינגעבן אַ כַּח אין די דורות! - אַ ניצוץ פון משה רבינו איז [דאָ] בְּכָל דּוֹר וָדּוֹר - אַ כַּח אויף לְדוֹרוֹת! זאָלסטו דאָס אַריינגעבן אויף אייביג! [ווייל די פרשה איז] אַ נצחיות, [כאומר] "צו" אַתּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל [מיד ולדורות].

קטז

פאַרשטייט מען וואָס די פרשה קומט - דער 'תִּשְׁמְרוּ' - אויף לדורות. אפשר איז דאָס די כוונה.

קיז

ישוב הקושיות בפסוק הוא דתן ואבירם

הקדמה לשוב קושיא יב-כא

דאָס איז די בחינה קען זיין [בביאור הפסוק] הוא דתן ואבירם אֲשֶׁר הָצוּ - את העם - עַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּהַצֵּתָם עַל ה' [קושיא כא].

קאָן זיין, [וואָס] דער פסוק זאָגט דאָ אַט [להזכיר כי] הן ברשען מתחילתן ועד סופן [קושיא כ].

קיח

[דהנה] דער מדרש רעכנט אויס^ס, ס'איז דאָ נאָך [איינס] וואָס ס'איז מער פון אלעמען, [נאָך א לשון] "הוא", הוא ה' אַלקינו, [וואָס] דאָס איז אַ נצחיות, [און] ביים בורא כל עולמים איז אַלץ לטובה, [שמדת רחמיו לעולם].
און דָתן וְאַבִּירָם [נאמר אצלם 'הוא' לרעה, שהם ברשען] מתחילתן ועד סופן.
וּלהלן יבואר דיש בחינת דָתן וְאַבִּירָם שהוא נגד בחינת הוא משה ואהרן, ויש בהם גם בחינה שהוא ח"ו נגד הקב"ה].

קיט

בילקוט ראובני מביא בשם ספר התמונה דכל הרשעים
שבכל הדורות, כולם באים משורש דתן ואבירם

[און] א פֿלא שטייט, דער ילקוט ראובני^ס ברענגט פון ספר התמונה^ס, זאגט ער [אז] די אַלע רשעי הדור פון אַלע דורות, עד סוף כל הדורות, זענען אַלע אַ גלגול פון דתן ואבירם. דתן ואבירם זענען נתגלגל געוואָרן [בכל דור], זיי ווערן נתגלגל אין אַלע דורות, אין אַלע דורות איז דאָ אַ דתן ואבירם.
א פֿלא. [אזוי] זאגט ער.

קכ

וּלהסביר הענין, י"ל שהוא קעין שאמרו דבכל תלמיד חכם יש בו נצוץ ממושה
רבינו, כמו כן בכל רשעי הדור יש בהם נצוץ או גלגול מן דתן ואבירם

צו פֿארשטיין ווי קען זיין אַזויפיל [דתן ואבירם'ס].
קען זיין דאָס ענין, אַזוי ווי להבדיל אלף הבדלות משה רבינו שטייט דאָך אויך^ס
אַז יעדער תלמיד חכם - 'משה' שפיר קאמר - רופט מען אָן משה, ווייל ער האָט אַ
'ניצוץ' פון משה רבינו.

זעט אויס אַז [זה לעומת זה] די אַלע רְשָׁעִים, די אַלע מַחְטֵאִי אֶת הָרָבִים, די האָבן
אַלע אַ 'ניצוץ' פון דתן ואבירם. אָדער אפשר גאָר [הם גלגול מן] דתן ואבירם אַליין.
ס'ווערט נתחלק נשמתן לכמה ניצוצין.
ס'איז א פֿלא. אַזוי זאגט דער ספר התמונה.

^ס באסתר רבה (א, ב). כדהובא הלשון לעיל בסוף הערה ו.

^ס בילקוט ראובני פרשת קרח (אות עה, ובקצרה בפרשת שמות אות קיג): תתקע"ד דורות הם עזי פנים שבדור (הגיגה יד). וכו', ורצה לומר שכל פושעי ישראל וכו' דור אחר דור, כולם באים מדתן ואבירם וכו'. ולכך דרשו רבותינו ז"ל כל מקום שנאמר נצים נצבים אלו הם דתן ואבירם, שאין לך דור שאין לך מהם שבאים, דרך גלגול. ולא די שלא עשו תשובה, אלא שהוסיפו על חטאתם ופשעו, והוצרכו לגלגול, וזהו כי יָרְדוּ חַיִּים שְׁאֵלָה (קרח טו, ל) וכו'. ועל זה התפלל על ה' ואמר קל אֱלֹהֵי הַרוּחַת לְכָל בָּשָׂר וכו', ולמה הוצרכו הנשמות לצער הזה, דכתיב (שם) נֶאֱצַצוּ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֶת ה', כמו קָאָסוּ בִי (איוב יט, יח), ואני משלח אותם במקום מטונף ומאוס ומסריח, ובסוף יתעלה זה הרוח וכו'. ספר התמונה (פרק ג).

^ס "ספר התמונה" מיוחס להתנא ר' נחוניא בן הקנה, ולר' ישמעאל כהן גדול. ונדרס לראשונה בשנת תקמ"ד בעיר קארעץ, עם פירוש קדמון ממקובל גדול [ולשון הילקוט ראובני הוא מפירוש ההוא].

^ס בכמה ספרים הק'. על פי המבואר בגמרא שבת (קא:) סוכה (לט.) וביצה (לח:): אמר ליה רב ספרא 'משה' שפיר קאמרת. [פירש"י (בשבת): 'משה', כלומר רבינו בדורו כמשה בדורן].

ובחינוני זוהר (דף קיד): אתפשטותא דמשה בכל דרא ודרא.

קכא

ובזה מפרש שם מה שאמרו כל מקום שנאמר נָצִים וְנִצָּבִים אינו אלא דתן ואבירם, דקאי על כל הדורות, בכל מקום שאתה רואה רשעים שעושים מחלוקת נגד התורה

ער זאָגט [דזה שאמרו רז"ל] כל מקום שנאמר נָצִים וְנִצָּבִים אינו אלא דתן ואבירם, מיינט מען נישט [נאָר] אויף יענעם דור, [נאָר דאָס] מיינט מען אין אַלע דורות, וואו ס'איז דאָ ערגעץ אַ נָצִים וְנִצָּבִים [מחלוקת הרשעים נגד התורה וצדיקי אמת], זאָלסטו וויסן דאָס איז 'דתן ואבירם'.

אַזוי זאָגט ער, אַזוי שטייט אַרויס אין ספר התמונה.
דער ילקוט ראובני ברענגט עס דאָרט צי, אין פרשת קרח.

קכב

ישוב קושיא כא

ובזה יוכן שפיר כפל הלשון שבפסוק, דמתחילה אמר אֲשֶׁר הָצוּ עַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, וזה קאי על אותו הדור שקמו באתגליא נגד משה ואהרן שהיו באתגליא. ושוב אמר בְּהִצָּתָם עַל ה', וזה קאי על שאר הדורות כשאין משה ואהרן באתגליא, וגם רמו באומרו על ה', על דורות האחרונים כשאין מי שקנא קנאת ה', ונגד מי יעמוד, שאז הם עומדים ח"ו נגד הקב"ה בעצמו

איבערדעם דער פסוק זאָגט צוויי מאל [אֲשֶׁר הָצוּ עַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, וגם בְּהִצָּתָם עַל ה'].
[ווייל] 'דעמאלטס' [בדור המדבר] איז עס געווען דָּתֵן וְאַבִּירִם באתגליא, און ס'איז אָבער געווען משה ואהרן אויכעט באתגליא, [והיו כנגדם] משה ואהרן זֶה לְעִמָּת זֶה, אַזוי ווי דער רי"ף זאָגט אין עין יעקב [כדלעיל באות כח].
[אָבער] אין די 'אנדערע דורות', דָּתֵן וְאַבִּירִם' איז טאָקע דאָ אין יעדן דור [באתגליא], אָבער בענינו הרבים משה ואהרן איז נישטאָ.
ס'איז דאָ אפשר ערגעץ אַ ניצוץ באַהאַלטן, הסתר בתוך הסתר. און זיי זענען [אָבער] 'רשעים' באתגליא. ס'איז נישטאָ קיין זה לעומת זה [באתגליא].

קכג

אַזוי ווי ס'זעט אויס אין די גמרא (סוטה דף מט וסנהדרין דף צז). די גמרא רעכנט אויס וויאָזוי דאָס דור [של עיקבא דמשיחא] וועט אויסזען, דעס התגברות [של כוחות הרע] פאָר ביאת המשיח, איז נישטאָ קיין זה לעומת זה, [שהרי בעוה"ר] אֵין מִי יִגְדֵר גִּדְרִי וּמִי יַעֲמֹד בְּפָרֶץ. [ההמשך בישוב קושיא כא, באות קכו]

קכד

ישוב קושיא כ

וזה שמודיע כאן הפסוק באומרו הוּא דָּתֵן וְאַבִּירִם, שהם ברשעים מתחילתן 'יעד סוף', והכוונה עד 'סוף' כל הדורות

איבערדעם זאָגט דאָס דער פסוק, הוּא דָּתֵן וְאַבִּירִם, מתחילתן 'יעד סופן'.
מ'מיינט 'עד סוף' כל הדורות, ווען זיי קומען אין אַלע דורות, זענען זיי די זעלבע רשעים.

איבערדעם איז דאָס 'הוא' דָּתֵן וְאַבִּירִם.

קכה

ישוב קושיא יט

ודבר גדול מודיע לנו בזה, כדי שנדע ליותר ולשמור מהם בכל הדורות

דער פסוק דערציילט מיר, זאָלסטו וויסן זאָלסט דיך היטן.

זאָלסט נישט מיינען נאָר אז זיי זענען 'דעמאָלטס' געוועזן, בימי משה ואהרן.

נאָר 'הוא' דָתָן וְאַבִּירָם, זיי זענען אַלעמאָל דאָ. (ההמשך ביישוב קושיא יט, באות קל)

קכו

המשך ישוב קושיא כא

איבערדעם זאָגט ער עס צוויי מאל.

הוא דָתָן וְאַבִּירָם אֲשֶׁר הָיוּ "עַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן", דאָס איז 'דעמאָלטס' געווען.

[אַבער אין] שפּעטערע דורות איז נישטאָ קיין משה ואהרן [באתגליא], איז טאָקע נאָר

בְּהִצְתָּם "עַל ה'", דאָס איז עס, איז עס נאָר עַל ה', [כדכתיב (תהלים ב, ב) יתיצבו] עַל ה' וְעַל מְשִׁיחוֹ.

קכז

ער קען נישט זאָגן זיי גייען דירעקט אויף משה ואהרן, וואָרן בעווייניג הרבים ס'איז נישטאָ קיין משה ואהרן, איבערדעם צוטיילט דאָס דער פסוק אין צווייען, ווייל ער שמועסט דאָך דאָ פון 'אַלע' דָתָן וְאַבִּירָם, פון אַלע דורות, זאָגט ער אז קודם דעמאָלטס [בדור המדבר] זענען זיי געווען קעגן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, נאָר וואָס דען [בשאר דורות יהיו בְּהִצְתָּם "עַל ה'"].

[און] דאָס איז איין זאָך, ס'איז הא בהא תליא, דעס אַלעס גייט קעגן די תורה

הקדושה, און אקעגן באשעפער.

ס'איז דעמאָלטס אויכעט געווען 'דאָס', און היצט אויך 'דאָס' [ששורש כל אלו הרשעים הוא מדתן ואיברם]. נאָר דעמאָלטס האָט מען 'געוואוסט' אז זיי האָבן צוטון מיט משה ואהרן, [אַבער] היצטערט ווייסט מען נישט [מי הם, אַבער אפילו] היצטערט אז מ'וויל קוקן, [זעט מען] האָבן זיי צוטון מיטן באשעפער.

קכח

דאָס איז עס בעווייניג הרבים.

[ווייל] ס'איז נעבעך נישטאָ [דער צדיק] ווער ס'זאָל עומד זיין [כנגדם] און מַקְנָא זיין קְנָאת ה' צ-בָאוֹת [אז] זיי זאָלן האָבן מיט 'יענעם' צוטון.

[ולכן] היינט האָבן זיי צוטון טאָקע נאָר 'מיטן בורא כל עולמים'.

וואָרן ווער איז דאָס דאָ [היינט וואָס זאָל זיין כנגדם] זה לעומת זה ? !

ווער איז דאָס דאָ וואָס זאָל עומד זיין בְּצִדְקוֹ, קעגן רְשָׁעִים הָאֵלוּ ? !

איבערדעם שטייט נאָר בְּהִצְתָּם "עַל ה'".

[און איבערדעם] תִּזְרָט ער עס איבער צוויי מאל.

קכט

[ומובן גם מה שברש"י מפרש בהרישא, אשר היו "את ישראל", דמייני מאותו דור שהיו בני עליה,

ובסיפא מפרש בהצותם "את העם", דמרמז על דורות האחרונים שהם פשוטי עם. (עיין לעיל סוף אות לב).]

קל

המשך ישוב קושיא יט

דער פסוק איז מיר דא מוֹדִיעַ אַ דָּבָר גָּדוֹל, זאָלסטו וויסן דעם מעמד [הדור].
זאָלסטו וויסן וויאָזוי זאָלסטו דיך האַלטן עד סוף כל הדורות, ביז דער בורא כל
עולמים וועט העלפן [מיט] די גאולה שלימה.

קלא

איבערדעם איז דאָס אַלעס איין זאך [שכל הפרשיות האלו, הם אמורים מיד י'לדורות].

ר

ברכת הקודש

דער בורא כל עולמים זאָל העלפן:
מ'זאָל די זכיה האָבן, מ'זאָל מיר זוכה זיין צו זען פֿאַר אַלע זאָכן [של פינחס זה אליהו].

מ'זאָל הערן דעם 'קוֹל מְבִשֵּׁר וְאוֹמֵר' מִפִּי אֱלֹהֵינוּ, [כשיבוא] לְמִבְשָׁרָא גָאוֹלָתָא.
מ'זאָל מיר דאָס זוכה זיין, מ'זאָל מיר זיין פון 'די'.

דער בורא כל עולמים זאָל העלפן:
ער זאָל אונז אַרויסנעמען פון דעם עוֹמֶק הַגְּלוּת.
מאַשְׁפּוֹת דְּלוּתֵינוּ תְּרוּמָנוּ.

מ'זעמיר אין דעם דור פון עֵיקָבָא דְּמִשְׁיחָא, אין דער ביטערער געוואָלדטיגער
הִסְתָּרָה. השם יתברך יְחֻס וִירְחֵם עָלֵינוּ, [ווען] מ'טוט סובל זיין די זמנים הַקָּשִׁים פון
עֵיקָבָא דְּמִשְׁיחָא.

מ'זאָל מיר נאך די זכיה האָבן מ'זאָל זיך מִדְּבַק זיין פֿאַר אַלע זאָכן אין בורא כל
עולמים.

דער בורא כל עולמים זאָל דערלייכטן די אויגן, מ'זאָל גיין אין דֶּרֶךְ הָאֱמֶת.
מ'זאָל זוכה זיין אַז הַיָּמִים הָאֵלֶּז - וואָס זיי קומען^ט - יִתְהַפְּכוּ לְשִׂשׁוֹן וּלְשִׁמְחָה,
מ'זאָל מיר זוכה זיין צו זען יְשׁוּעַת ה', [וביאַת] מְבִשֵּׁר טוֹב, לְמִבְשָׁרָא גָאוֹלָתָא.
ס'זאָל זיין טאַקע בְּהַתְּגַלּוּת כְּבוֹד שְׁמַיִם עָלֵינוּ, בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן.